

2018

Gagauz dili

Gagauz dili 1

Бук
Рек
видавничий дім

Кулаксіз О. С., Бучацька Т. Г., Дімова В. М., Арнаут Ф. І.

ГАГАУЗЬКА МОВА

підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти
з навчанням українською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Kulaksız O. S., , Buçaşkaya T. G., Dimova V. N., Arnaut F. İ.

GAGAUZ DILI

ukrain dilində üürenän cümnä orta üüretmäk kurumnarı için
1-ci klaslara deyni üürenmäk kiyadı

Чернівці
„Букрек“
2018

УДК 811.512.165(075.3)

К 90

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ від 06.07.2018 № 734)*

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Кулаксіз О. С., Бучацька Т. Г., Дімова В. М., Арнаут Ф. І.
К 90 Гагаузька мова : підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. – Чернівці : Букрек, 2018. – 128 с. : іл.
ISBN 978-966-399-984-5

УДК 811.512.165(075.3)

Kulaksız O.S., Buçağkaya T. G., Dimova V. N., Arnaut F. İ.
К 90 Gagauz dili : ukrain dilindä üürenän cümnä orta üüretmāk urumnarı için 1-ci klaslara deyni üürenmāk kiyadı. – Çernovți : Bukrek, 2018. – 128 с.
ISBN 978-966-399-984-5

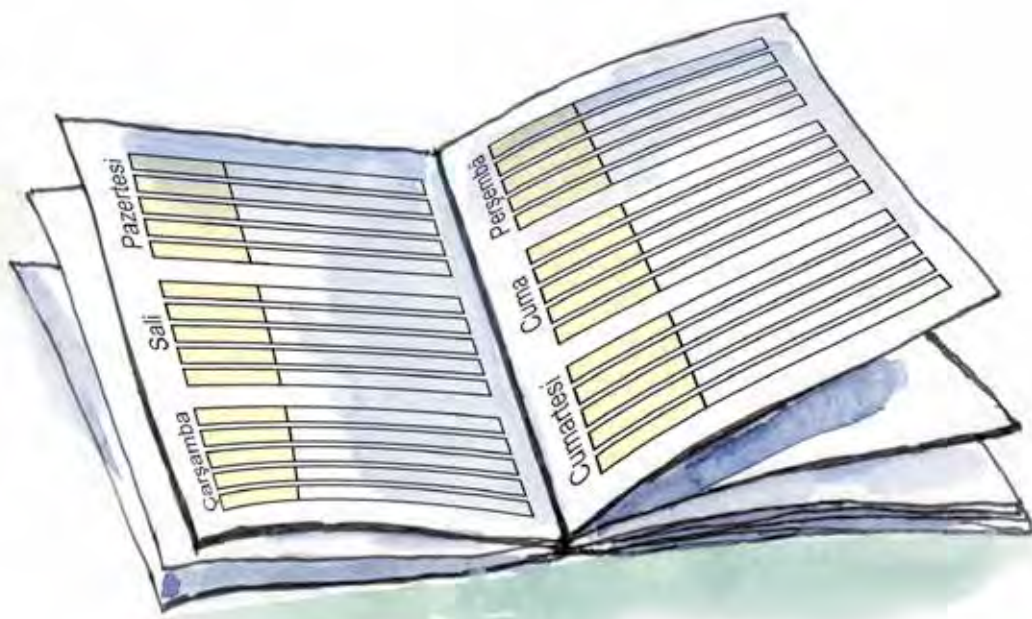
УДК 811.512.165(075.3)

ISBN 978-966-399-984-5

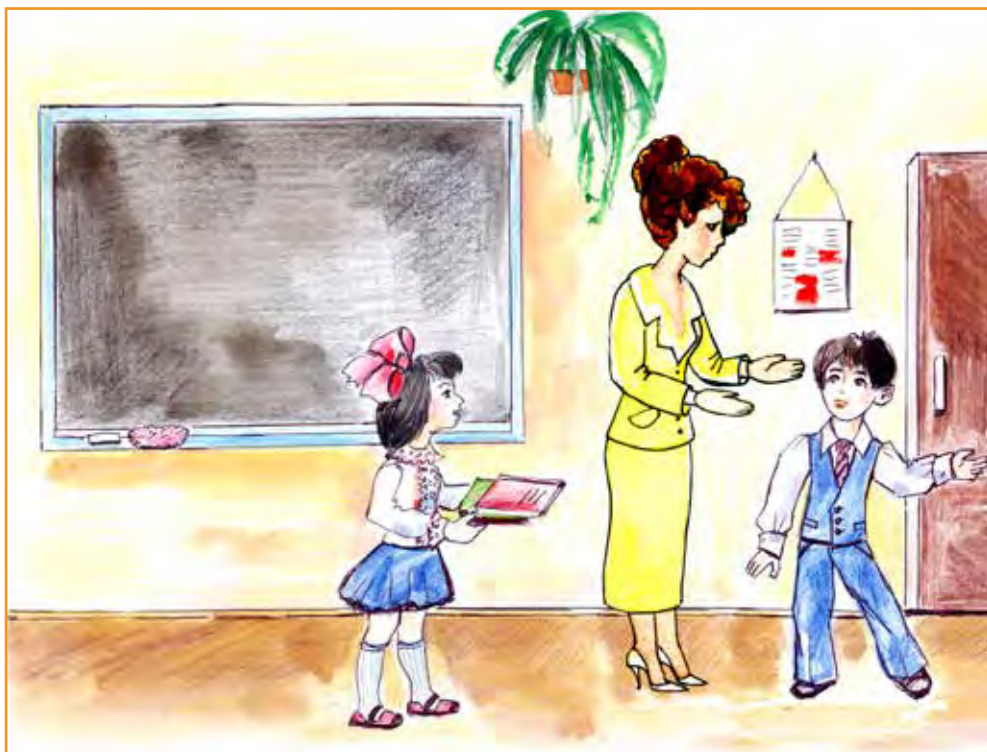
© Кулаксіз О. С., Бучацька Т. Г.,
Дімова В. М., Арнаут Ф. І., 2018
© Видавничий дім «Букрек», 2018

Aralıkta (На перепві)

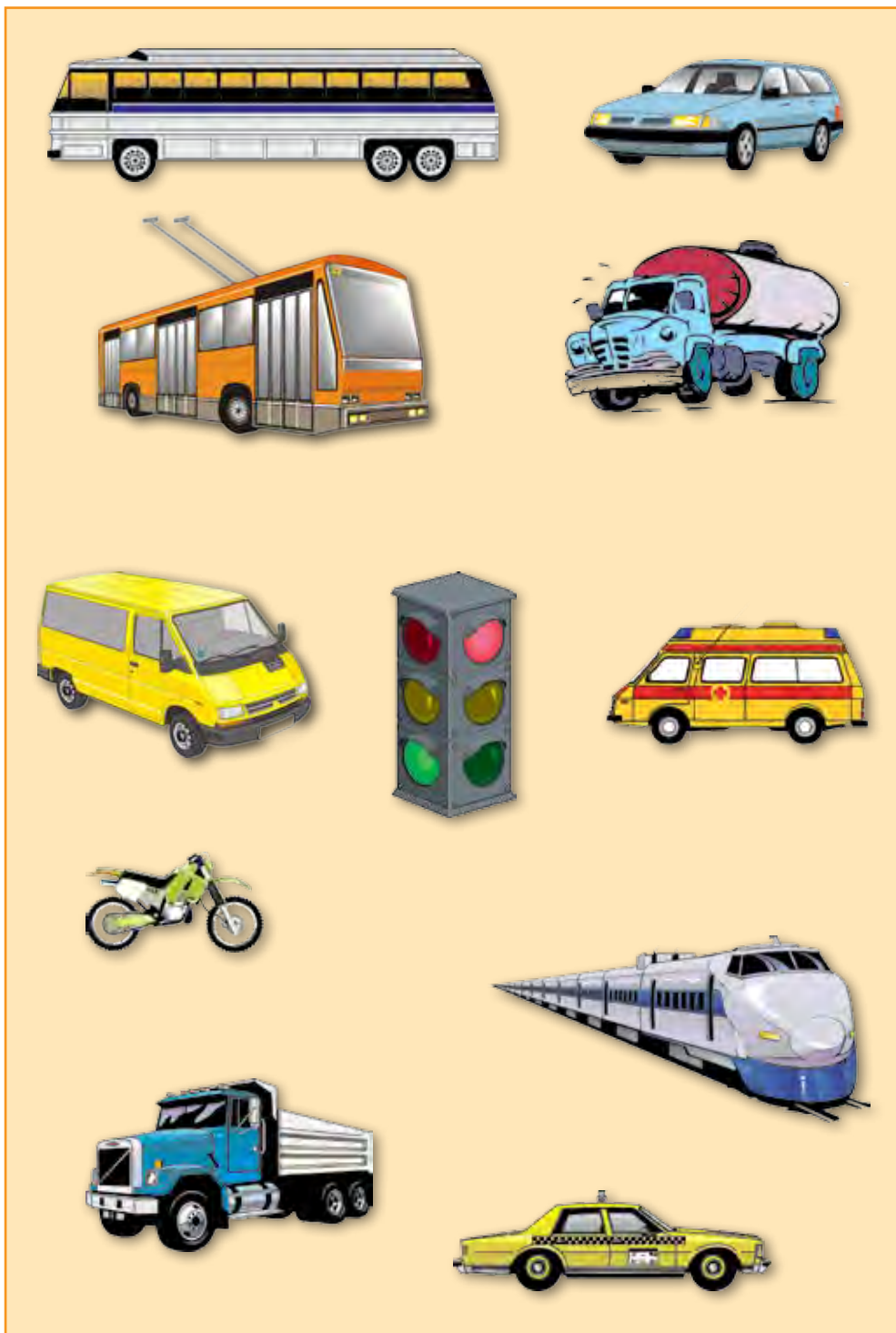

Ана тарafi. Күү. Касба
(Рідний край. Село. Місто)

Transport. Yolu geçmāk kurallar (Транспорт. Правила руху пішоходів)

Ev hem aul. Ev hem aul işleri
(Дім та подвір'я. Робота в домі та на подвір'ї)

Giiymnär. Ayak kabı (Одяг. Взуття)

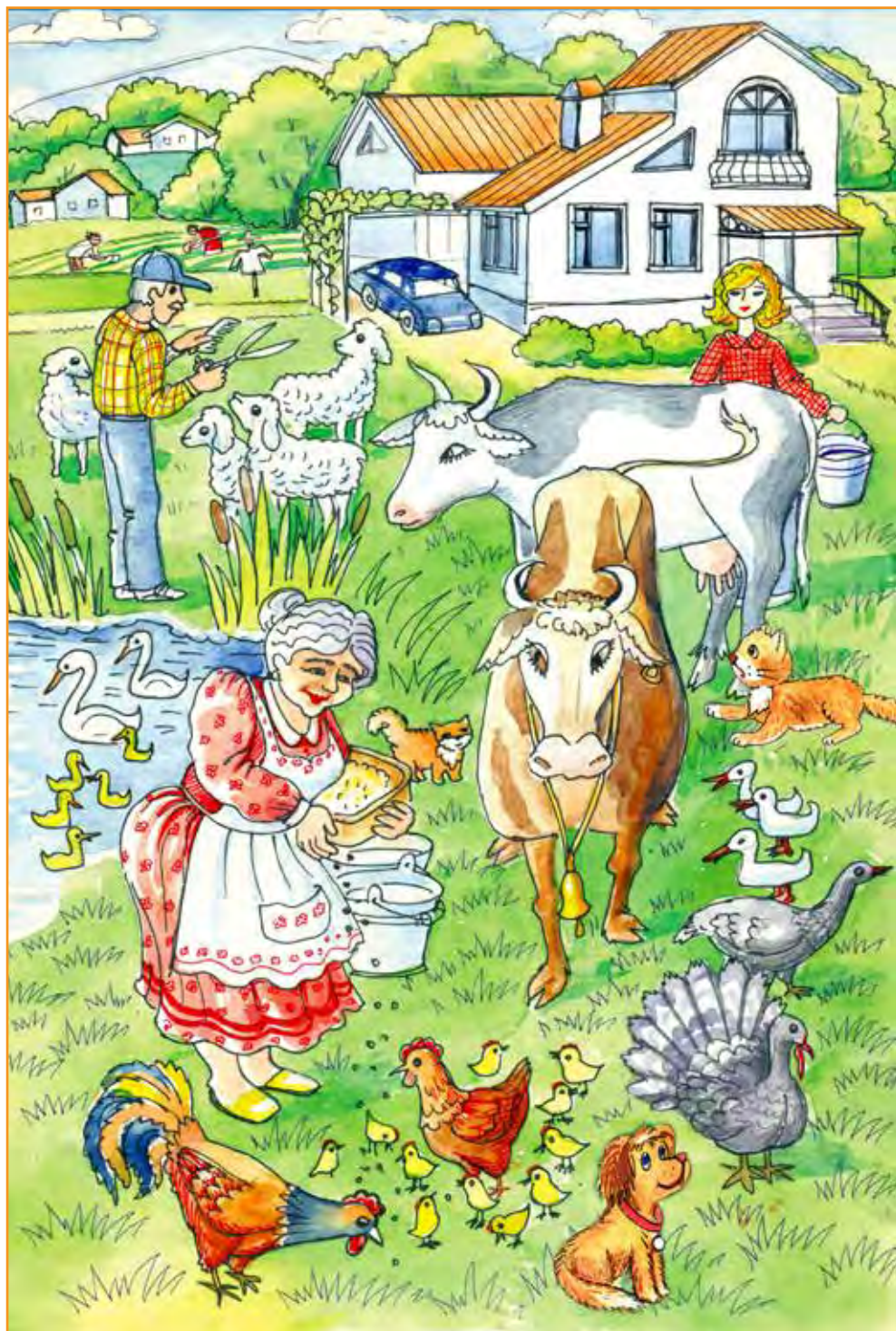

Ev hayvannarı. Ev kuşları
(Свійські тварини. Свійські птахи)

Кіш. Natura кішin hem кіш havaları
(Зима. Природні явища взимку)

Кішн даада. Саймак 10 кадар
(У лісі взимку. Лічба до 10)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

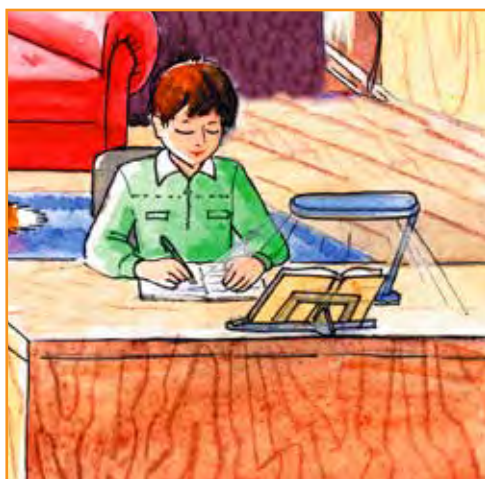

Saat. Günün sıralı
(Годинник. Розпорядок дня)

İlkyaz. Prost olmak yortusu
(Весна. Свято Масниця)

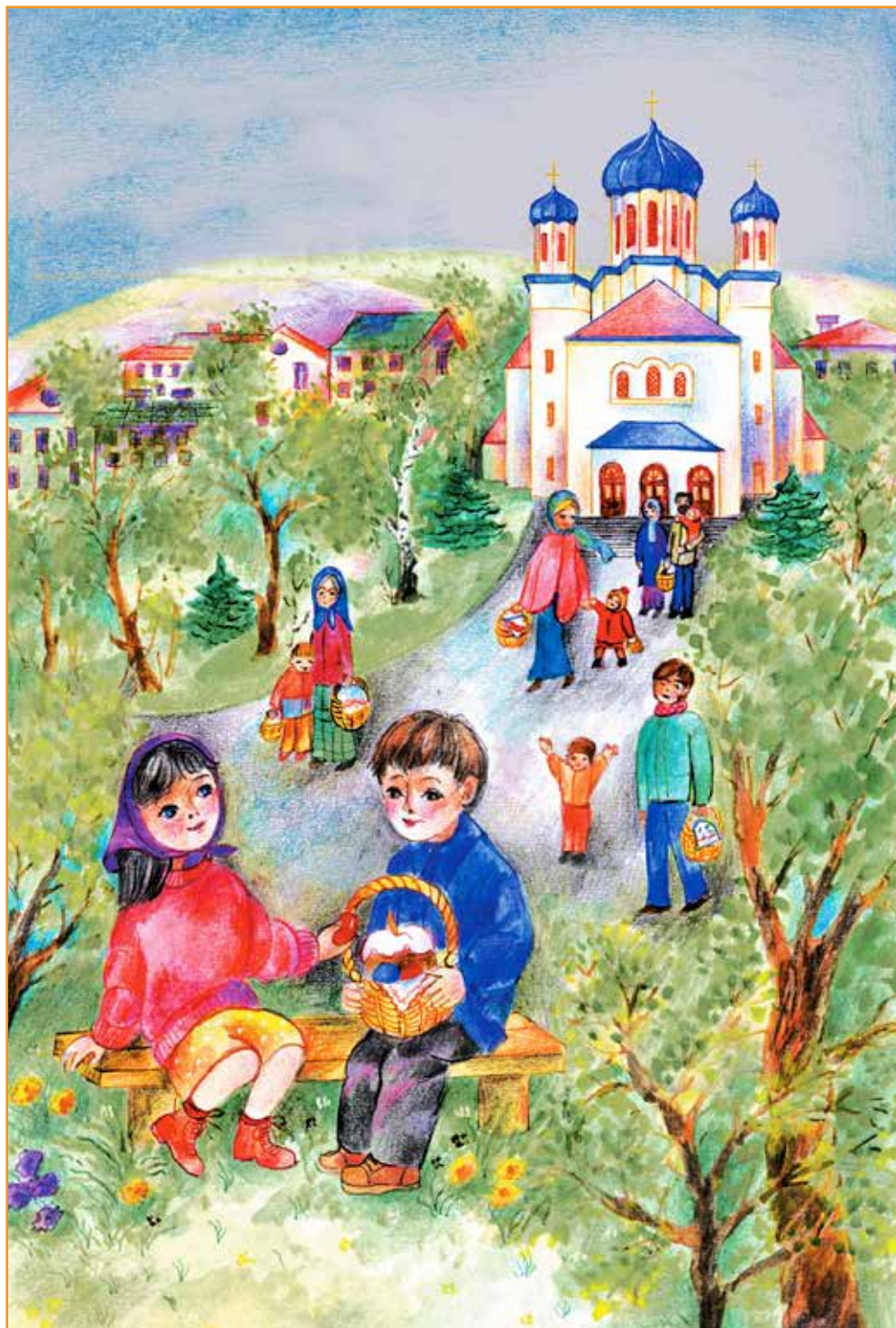

Ван уаџеџим Украината (Я живу в Україні)

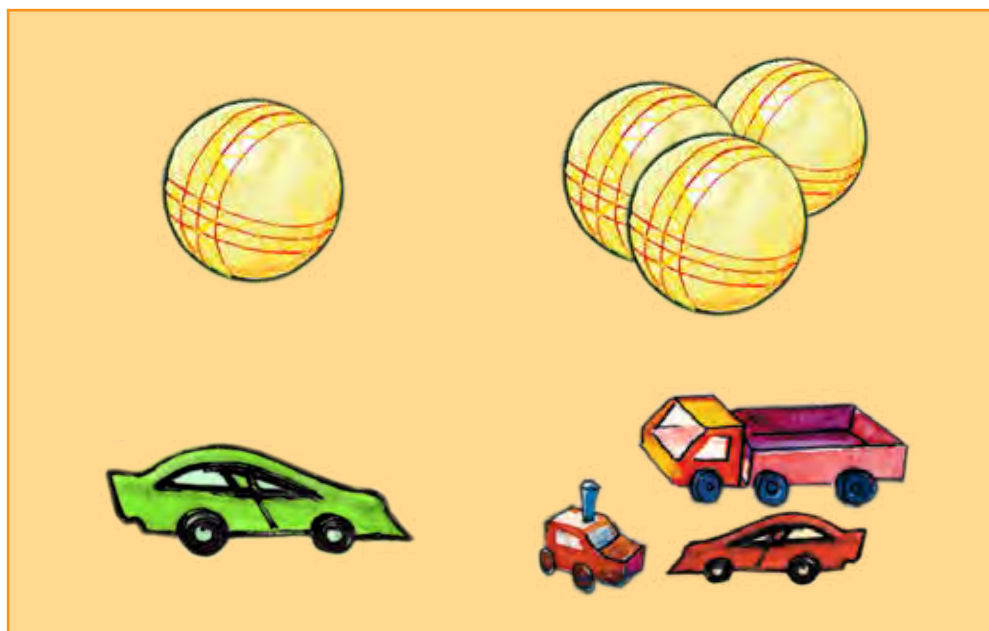

Saallıklı ol! Gıgıyena kuralları (Будь здоровий! Правила гігієни)

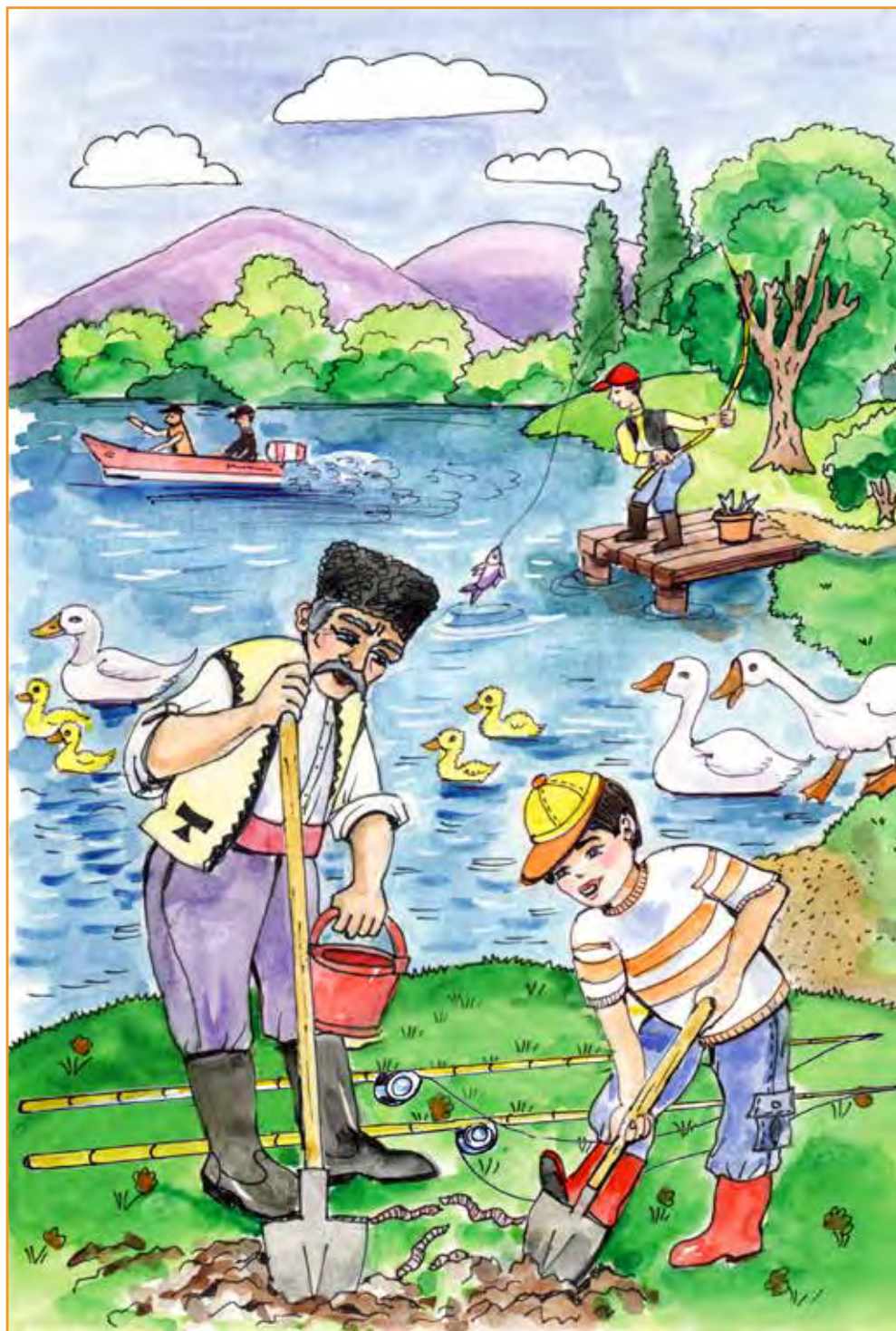

Tilki hem kirpi
(Лисиця та їжак)

Usta (Майстер)

İki moçüda (Дві дубинки)

Tilki hem turna
(Лисиця і журавель)

Ваґасік (Колосок)

Neçin kedi yıkanêr imektân sora
(Чому кішка вмивається після їжі)

Tanışmak. Okul

Uygun sözlär:

Dostsuz kâr nicä kolsuz.

Kuşlar belli uçmakta, insannar sa dostlukta.

Dostluk – başka, alışverişçilik – başka.

Üürenärsän – yaşamak! Üürenmärseydin – ahmak!

Bilmeycelär:

Ak deniz, kara balık,

Denizdä kalabalık. *(kiyať, yazılar)*

Dört bacaa var,
Ama erindä durêr,
Sade oturannarı
Saatlan hatırlêêr. *(esew)*

K. Vasilioglu

Dört kardaş tepesinä
Tafta tavan kakılı.
Kim söyleycek, ne bu, dost,
Elbet, uşak akıllı. *(esew)*

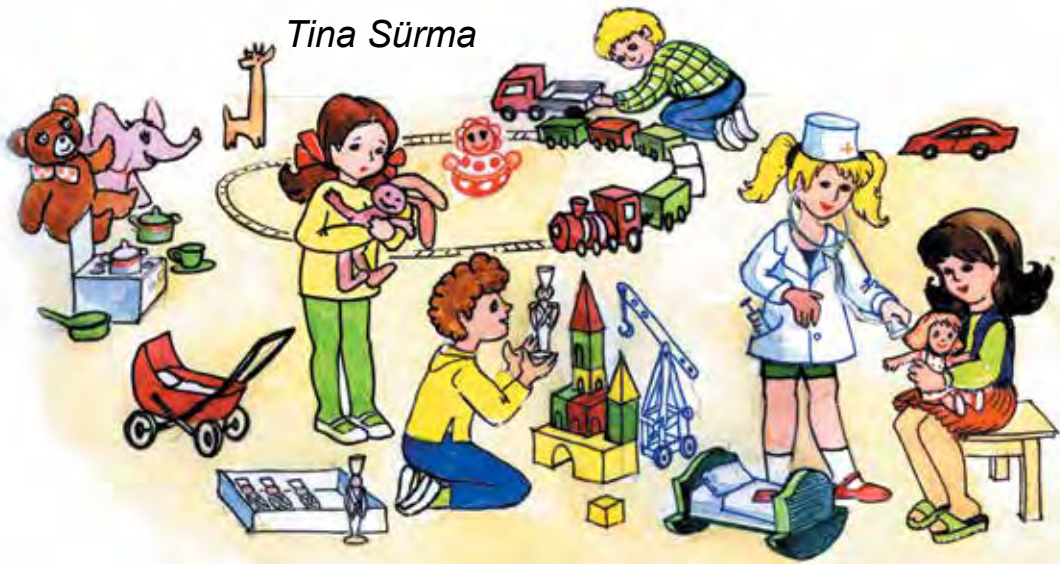
K. Vasilioglu

Usta

Var bizim bir ustamız.
Türlü iş düzär.
Avşama kadar oyuncak
Bozulup, düzülär.

Tina Sürma

Aralıkta

Bilmeycä:

Yok aazı, ama sesi
Ba öter, ba kesiler.
Dermenä kuvet verer:
Papşoycuk una döner.

(üzgär)

V. Filioglu

Şımarêr o, ya uslu,
Ya baygın, ya pek tuzlu,
Benizi duruk, ya boz,
Sıcakta – bizä o dost! (ns)

V. Filioglu

Sayılmak

Bizdä büyük sevinmelik,
 Enikledi biyaz köpek.
 İki palıcık – dişi,
 Olduk evdä irmi kişi.
 Dädu, mani, mamu, tati,
 Kaku, batü, bän,
 Kara kedi, bir domuz,
 İki beygir, iki horoz:
 Birisi kara, öbürü – boz,
 Dört tauk, biyaz köpek,
 İki palıcık – dişi,
 Dooru saydım –
 İrmi kişi.

Tina Sürma

Yılın zamannarı. Güz

Güzdän taa gözäl zaman
 Yoktur Bucakta!
 Hepsicii sansın yaşêêr
 Büyük meyvalıkta.

K. Vasilioglu

Güz

Üzümñär şıra dolu
 Güz geldi yavaş-yavaş.
 Almalar gözäl oldu,
 Sararêr eşil yamaç.
 Kuzular büüdü toyan –
 Olacek lokmacıktan.
 Turnalar yolcu çoktan –
 Pek korkêrlar suuklardan.
 Yapraklar sener hızlı,
 Olmasın güz ayazlı.
 Toplamaa lââzım ne var –
 Bişey bozmasın hiç kaar.

T. Marinoglu

Ana tarafı

Ana dilîm

Ana dilim – tatlı bal,
 Salkım çiçää kokusu,
 Şırasını üklü dal
 Vermiş gömeç dolusu.

Ana dilim – gözäl ses,
 Maanä – türkü avası,
 Onu ışidän herkez
 Doymaz, geçmâz avazı.

D. Tanasoglu

İnsana lââzim

(bir parçası)

İnsana lââzim bir er,
Neredâ ana bekleer,
Çıkıp küü kenarına,
Yaş döker uzun yola.
İnsana lââzim bir er.

Todur Zanet

Gagauz

Gagauz beener	Nânda Yalpucak
Kırda çimendâ	Kurudedâ –
O serbestlener	Ölmesin bir pak
Uslu dünnedâ;	Uslu dünnyadâ;

Nânda o bulêr	Ölmesin halkın
Soluk güüsünâ,	Oguzistandan,
Kazlar yıkanêr	Gagauzistan
Uslu dünnedâ;	Uslu dünnedâ...

D. Tanasoglu

Aylä

Kızçaazım

Kalkêr sabaalen kızçaazım,
Lafeder nasıl çancaaz,
Deer: “Çıkmaa sokaa läözım,
Dün bän gezindim pek aaz.”
Alêr bir buka sofradan,
Gülümseer, günä bakıp,
Uz duramêêr sabaadan;
Yetişmâz ona vakıt.
Sorêr pek büyük mü dünnää?
Pek mi derin derelâr?
Necin pek kısa günnâr
Hem uzun pek gecelâr?
Otur bir kaç minüt, kızım,
Seslener dünnää sana,
Yaşamamın yıldızı,
Severäk sarmaş bana.
Bakêrım bän gözlerinä,
Gözleri – deniz derin,
Hayırlı ellerinä...
Ne gözäl bu ellerin.
Ne gözäl üzün senin!

Todur Keleş

Zarzavatlar. Meyvalar

Bilmeycelär:

Alçacık tepä cıngırlı küpä. (мерсітек)

Bir öküzüm vardır, buynuzlarını
kesmedän sımêêr dama. (fidan)

Bir sarı fıçı saplan, dolu içi
bir sürü hergeylelän. (кап)

Kat kat döşek, onu bilmeyän – eşek. (кірма)

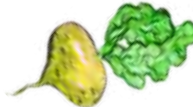
Suuk su içindä kaynamış paça. (лаана)

Er altında kırmızı bakır. (çukundur)

Er altında kara bakır. (туп)

Bir kara koyun kuzulaycı olsun,
kuzusu da kuzulaycı olsun. (өлік)

Allah yapar yapısını, demir
açar kapusunu. (капuz)

Aulu atladı, kaz yımırtladı. (кабак)

Düş

İlkyaz. Nofrey дәду dinnener meyva başçasında. O beener bu güneşli zamanı. Taa çok sever bereketli güzü. Bu vakit aaçlar dolêr olmuş meyvalarlan.

Dädunun başçada en sevgili aacı var. O hepsindän kıvrak bir armut aacı. Dädu sever onun şıralı armurtlarını da. Onnar sap – sarı hem baldan tatlı olêrlar.

Şindi ihtâr onun altında bulunêr. Aaç çiçektän bim-biyaz, gelindän gözäl. Gün şılamasından, çiçek kokusundan дәду uyukladı. Çeketti görmää düş.

Te gider o geniş uzun derenin boyundan. Gök pam-pak, tenekä. Ansızdan peydalandı bir küçürek bulut. O benzärdi armut aacına. Bulutçuk yaklaştı erä. Çaardı ardına. Dädu başladı kalkmaa göklerä. O ilin sallardı kanatlarını.

Taman açan дәду girdi bulut içinä, ansızdan kimsä darttı, acıttı kanatlarını. O o saat uyandı. Bir yaban guguşu savaşardı dädunun incecik, kaardan biyaz, bıyıklarını koparıp yuvalaa taşımaa. Onun temelini kuş şansora koymuştu armut aacın bir dar çatalında.

T. Marinoglu

Soruşlar:

Neredä dinnener Nofrey дәду?

Angı aaç en sevgiliydi?

Nesoydu aacın meyvaları?

Ne görmüş дәду düşündä?

Ne yapmış yaban guguş?

Ev

İnsana lââzim*(bir parçası)*

İnsana lââzim bir ev,
 Baca neredâ tüter...
 Geçteki şafkı, sıcaa
 Koruyelar duvarlar.
 İnsana lââzim bir ev.

Todur Zanet

Evdâ duvarlar da
 yardımcı. (şölyş)

Zor-zor zormantı,
 Zor duvara tırmandı.
 Açan kızım evlendi,
 O da duvardan indi. (kım)

Imeklär

Bilmeycä:

Dört kardaş bir gölmektä yaşar. (zıvəz)

Cennet

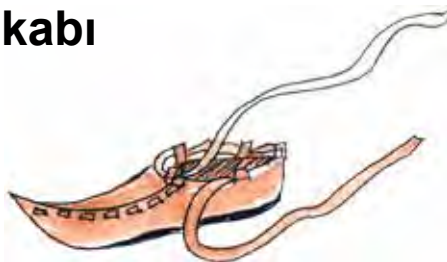
- Mali, ne o cennet?
- Cennet, Sandi, o, neredä var alma, armut, kirez...
- A-a, şindi annadım. Cennet o hoşaf.

K. Vasilioglu

Ayak kabı

Bilmeycä:

Baalêêrsin – gezer,
çözersin – durêr. (çirik)

Herkerä nicä kardaş,
Yannaşık durêrız
İyarkän – masa altında,
Gecä – köşedä kalêrız.

İnsanın kuruluşu

Uygun sözlär:

Adam aaç – yanından kaç.

Bilmeycä:

Edi delikli tokmak (yada: susak)

Onu bilmeyän – ahmak.

(кафа)

Yarım (yada: yaalı)

kaşık duvarda yapışık.

(kulak)

Ev hayvannarı. Ev kuşları

Bilmeycelär:

Üklük üstündä yumak. (ked)

Bir fiçı dolu iki türlü içkiylän. (yımta)

Dışarda bir çırıış, bir baarıış.

Çıktım dışarı, buldum bir top gümüş. (yımta)

Kedicik

Kedecik sän, kedicik

Ahmacık olan.

Neredä gezersin sän,

Kimsey yok soran.

K. Vasilioglu

Horoz nicä öter

Gününä küllüktä

Tauklar eşiner.

Ya gösterin hızlı,

Horoz nicä öter.

K. Vasilioglu

Şen hayvan başçası

Devä

İki kambur sırtında,
Dört üüsek buruk bacak.
Devä aacın altında,
Gölgedä hiç diil sıcak.
Çalılı otu çiiineer,
Doyunduynan – dinnener.

Tilki

Turuncu tilki şiret.
Paalı deriyi koruyeer.
Hırsızlık – pek prost tabeet,
Ama avcıdan korkêr.
Şalvirlik onda var çok –
Ama tauk yaanısı yok!

Kirpi

Kim bu sivri iineli
 Gider yavaş ileri?
 Tombarlak, nicä topçaz.
 Evcääzinä kaldı az.
 İynelerdä almalar
 Mantarlarlan barabar.
 Kirpi şindi alatlêêr
 İmeelik her gün aarêêr.

Sıncap

Daldan dala o atlêêr,
 Sıncapçık hep alatlêêr.
 Kış için ceviz toplamaa,
 Yuvacıına taşımaa.
 Sıncap türkücük çalêr,
 Cevizçık ta kemirer.

Kaplan

Bu kaplan bir büyük kedi,
 Yollu deri, alaca.
 Benim yanıma geldi,
 Dayandı kalın aaca.
 Pançasını uzattı,
 Sora yanımda yattı.

Tavşan

Uzun kulaklı tavşan,
Hepsi deer ona «korkak».
Da açan gelir avşam,
Daada kaçêr yalnayak.
Saklanêr duşmannardan
Kalın aaçlar ardında.

Fil

Bayıra benzeer büyük fil,
Arkası onun geniş.
Burnusunda karanfil,
Baaşış dost ona vermiş.

Ayı

Te mor derili ayı,
Bän oldum ona mayil.
Daulda pek şen oynêr,
Sevinmektän anırêr.
Fıçıdan o bal iyer,
Sora da tatlı uyuyeer.

Aslan

Hayvannarda var padişaa –
Kaavi, gözäl hem büyük Aslan.
Üüsek taştan bakêr aşaa,
Ama ondan hiç korkma sän.
Aslan uşakları sever,
Bomboni onnara verer.

Maymun

Maymun çitendä durêr,
Zotkasını hep burêr.
Bân ona açan bakêrım,
Gülüştän heptän patlêêrım.
O cümbüşleder beni,
Şapladêr ellerini.

Canavar

Canavar boz derili,
Dişleri onun sivri
Hep aarêêr kimi tutmaa,
Ulu daaya götürmäâ
Ama köpeklâr salêr –
Canavar hızlı kaçer.

Yollu yaban beygir

Bu beygiri kim görer,
Hepsicii ona şaşêr:
Pek gözâl yollu giimni,
Sansın bir halat eni.
Bân onda atlı gezerim
Da lüzgârlân yarışêrım.

Bilmeycelär:

Aulu atladım,
 Liftimi kaybettim.
 Ay buldu,
 Gün sakladı. (kua)

Bir öküzüm vardır,
 Yatır kalkmaz. (uunp)

Bir öküzüm var, dan erleri aarırken yatêr,
 Bir küü savaşsın, kaldıramêêr. (uunp)

Bir izmetçim var,
 Kendi kendini iyer. (unu)

Eni yıl
(*bir parçası*)

Eni yıl, eni yıl,
Eni sendän bekleeriz,
Eni yıl, eni yıl,
Sana pek sevineriz.

Yazına senin, eni yıl,
Pak yaamurlar.
Kışın da ko yaasın
Dizä kadar kaarlar.

Başaklı azimka
Kırlarına,
Sütlü papşoy
Ahırlarına.

Tina Sürma

Kolada

Hristos geldi dünneyä,
Ömür verdi günnerä.
Koladi – koladelä,
Bizdän dä bir büük seläm!

Zeedelensin kısmetä
Nelär konulmuş neetä.
Koladi – koladelä,
Bizdän dä bir büük seläm!

Sevdi bizleri heptän,
Sevdi bütün ürektän.
Koladi – koladelä,
Bizdän dä bir büük seläm!

Saalık, sevgi evinizä,
Evlad gülüşü sizä,
Koladi – koladelä,
Bizdän dä bir büük seläm!

Ko can ateşi yansın,
Hatır güdän sayılsın.
Koladi – koladelä,
Bizdän dä bir büük seläm!

Hep şılasın gün hem ay,
Kırda doluşsun booday.
Koladi – koladelä,
Bizdän dä bir büük seläm!

V. Filioglu

Saat. Günü'nün sıralı

Bilmeycä:

Gecä-gündüz orüyer,
Ne iđer, ne dâ iyer.

(saatlar)

Edidä saat cingirdêêr
Döşektan tez kaldırêr.
Edi buçukta saadım
Okula yollandırêr.
Saat birdä evä giderim
Üülen ekmeeni iyerim.
Saat üçadan dinnenerim
Kuşlara imää vererim.
Uroklarımdan seftä
Tutunêrım saat dörttä.
Altıyadan okuyerım
Daavaları esaplêêrım.
Ediyadan dinnenerim
Mamuya yardım ederım.
Dokuzda döşää yatêrım
Tatlı – tatlı uyuyerım.

K.Vasilioglu

Ilkyaz. Prost olmak günü

Hey, gözäl dedelär adeti,
 Şükür, ki genä geldin kapuya.
 Oruç tutularkan – biz prost olacêz,
 Her günaha evalla gelecez.

Todur Zanet

İnsan işleri ilkyazın

İnsana lââzım

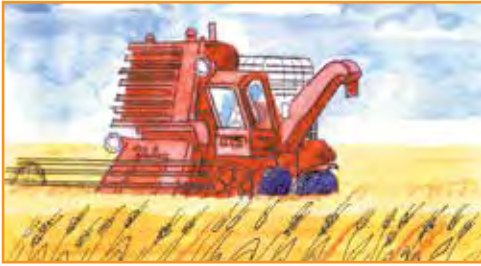
(bir parçası)

İnsana lââzım Vatan,
Halkına kalsın damar,
Kanında – dedâ sesi,
Uzaktan evâ çeksin,
İnsana lââzım Vatan.

Todur Zanet

Uygun söz

Vatanından gözâl er dünnädä yoktur.

Kara toprak
 Bizim Bucak –
 Kara toprak
 Besleer bizi,
 Sever bizi,
 Ana gibi,
 Paasız deyni.

Bizim Bucak –
 Kara toprak,
 Haliz masal,
 Cırtma, kaval –
 Sennik için,
 Hoşluk bizim.

Mina Kösä

Bilmeycä:

Arşın ayaklı – tavsam biyıklı.

(ekinär)

Çiçeklär**Bilmeycä:**

Ak pak biyaz yımirtaymısın?

Avcılar geldi,

sän da bırdaymısın?

(çidem)

Laalä

Oldunuz mu göz- kulak?

Başçada büüyer laalä.

Dördünü biz kopardık –

Lä-lä-lä-lä-lä-lä.

Kaç kerä yapêrsın “lä”

Okadar kaldı laalä.

Ya çekedin siz saymaa –

Kaç çiçek var başçada?

T. Marinoglu

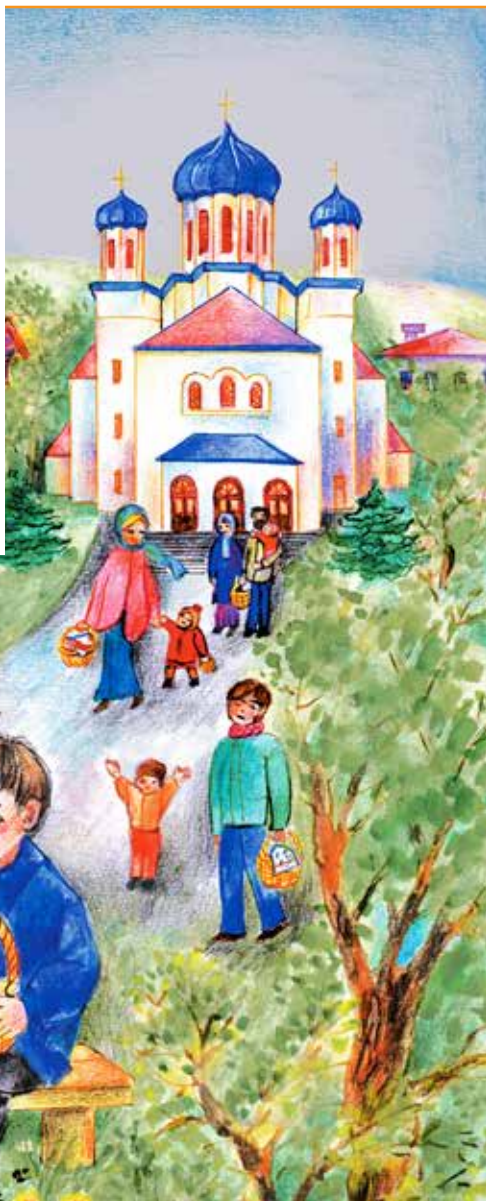

Ilkyaz yortuları

Paskellä

Kırmızı yımırta
 Sepetlär büün dolu,
 Boyalı yımırta.
 Bän bunu bekledim
 Pek çok gün hem afta.
 – Hristos dirildi!
 – Hakına dirildi!
 Bu yortu bizlerä
 Allahtan verildi.

K. Vasilioglu

Uygun sözlär

Ilkyaz kışı doyurarmış.

Ilkyazın gözellii – çiçek, güzün gözellii – ekmek.

Yaz

Sabaa

Kukurika, kukurä
 Ötüşerlär horozlar.
 Şırlıdêr duruk derä,
 Uyanêrlar uşaklar.
 Kukurika, kukurä
 Çıvlaşêrlar piliçlär.
 Gün girdi içerlerä –
 Verilerlär selemnär.
 Kukurika, kukurä
 Gecedän biz saa çıktık.
 Gözälüm çiçeklerä
 Genä hepsimiz şaştıq.

T. Marinoglu

Uygun sözlär:

Yazın arkan terleyecek, kışın şennik gelecek.
 Yazın sän çalışacan – kışın tatlı uyuyacan.

Bilmeycelär:

Sarıdır, şafran diildir,
 Karadır, katran diildir,
 Kanadı vardır, kuş diildir. (kelebek)

Daya gidär harapçık,
 Daadan gelir – ayanda sarı çorapçık. (kulan)

Gezinmeklär

Atlı gezinmäk (bir parçası)

Yaklaşip bir boz eşek
(Ne toyandı, ne gevşek),
Aar sallêêr o kafayı,
Gezdirmää bizi kayıl.

Gözündän eşään saklı,
Hepsimiz pinip atlı,
Ki olsun sonda ünümää –
Yollanêrız gezinmää

V. Filioglu

Yoktu, bezbelli, işim,
Toplaşêrız beş kişi,
(Takä diildi başımda,
Diildik az biz yaşında).

Masallar

İki kardaş

Moldovan halk masalı

Yaşarmış evelki vakıtlarda iki kardaş. Pek birliktä hem annaşmakta yaşarmışlar. Büük kardaş artık evliymiş. Varmış uşakları da. Ama küçüü taa delikannıymış.

İki kardaş da yaşarmışlar küüdä, şiftçilii aydarmışlar. Varmış birär parça topracıkları, neredä onnar booday ekärmişlär. Ekinnar olduynan toplarmışlar berekedi – herkezi kendi tarlasından biçintileri taşıyer harmana da ayırı – ayırı çekederlär harman düümä.

Gider küçük olacaan batüsu üülenni yapmaa. Kardaşı kalêr harmanda ekini saçak kuşlarından korumaa.

Batüsu taa etişer – etiştirämeer ayırılmaa harmandan, nicä kardaş alêr da birkaç demirli tenä döker batusunun yivinine. Kendi – kedinä olä kararmış: – Batünün var karısı hem uşakları. Ona taa çok läázım olacek, aylesini bakmaa deyni. Bän – sa yalnızım. Nereyi da gitsäm, hererdä bir parça ekmek bulacam. Ko onun payı taa zeedecä olsun!

Dönmüş batüsu harmana. Şindi kardaşındaymış sıra ekmek imää. Bakmış batüsu düülmüş tenä yivinnara da düşünmüş:

– Benim işim kolay: evim da va var, uşaam da var. Var kim benim için düşüsün dä. Ama kardaşımın kimseycii yok. O pak yalnız, yok kim ona yardım etsin. Ya bän ona birkaç demirli zeedecä atayım. Ko onun payı zeedecä olsun!..

Nicä düşünmüş, olä da yapmış. Da çikêr ani kardaşların tenä yivinnarı hiç azalmamışlar, ama cannık hem insannık – zeedelenmiş!

Soruşlar:

Nicä yaşarmış iki kardaş?

Ne yapmış küçük kardaş, açan batüsü gitmiş imää?

Neçin?

Ne yapmış batüsü, açan küçük kardaşı gitmiş imää?

Neçin?

Ne çıkıştı bitkidä?

Yalancı

Çocukak koyun güdärmiş. Da, sansın görer canavarı, çekeder çaarmaa: “Yardım edin, canavar gelir!” Adamnar kaçêrlar, giderlär da görerlär: yalanmış. Bölä yapêr o birkaç sıra, ama olêr olä dä – halizdän gelir canavar. Çocukak çekeder baarmaa: “Burayı taa tez, canavar geldi!” Adamnar sanmışlar, ani o genä yalandırêr da seslämeerlär onu. Canavar görer, ani korkmaa yok kimdän, alêr da buuêr bütün sürüyü.

L. Tolstoy, çevirdi M. Kösä

Soruşlar:

Ne iş yaparmış çocukak?

Neçin onun inanmamışlar?

Neyä üüreder bizi bu annatmak?

Karımca hem güvercin

Gagauz halk masalı

Küçük bir karımca bir gün derenin duruk sularına indi. İçi yanardı. Uzandı içmää bir yudum su. Ama tamen bu vakıt onu bir dalga aldı, götürdü. Zavalı:

– Etişin! Buulêrim! – da çeketti çırpınmaa.

Derenin üstyandan uçan bir güvercin onu açık gördü. Gördü nicä zeetleneer, buuşêr bu küçücük can, da çeketti suya dooru kolverilmää:

– Kardaş, – dedi, – şindi sana bir çıbık getirecäm, ona tutunarsın.

Küçük karımca kurtulduynan çıbık üstündä, angısını getirmişti güvercin, dedi:

– Çok, çok saa olaysın güvercin kardaş. Bu illini hiç unutmaycam. Güvercin:

– Bän asliya bişey yapmadım. Hadi hoşça kal. Üz yıl dik atlı ol.

Ertesi günü karımca daayı dolaşardı. Gördü elindä tüfek tutan bir adam. O bir avcıydı. İlerdeki aaçlarda neya sä gözlerini dikmişti. Karımca baktı uz o aaca. Bir dä gördü orada dünkü hatırlı güvercini, angısı oturardı dalda bir kasavetsiz. Karımca o saat avcının bacana tırmandı. Taman güvercini keyzä alardı. Adam “Of” acıdan baardı. Bu vakıt karımca kendini erä attı, güvercin avcının sesindän ürktü, maavi goklerä çıktı.

Soruşlar:

Neya üüreder bizi bu masal?

Nicä kurtarmış güvercin karımcaı?

Annadı mı güvercin kim onu kurtardı?

Neçin kedi yıkanêr idiktân sora

Litva halk masalı

Günün birindä çiftçinin kapunun önünä konêr bir saçak kuşu. Konêr da çekeder, çimen üstündä atlaarak, teneleri toplamaa.

Bu vakıt çorbacının kotoyu başlêr kuşcaazın ardına avlanmaa.

Türlü – türlü sinip – erleşip, birdän saçak kuşun üstünä atlêr da tutêr. Kanadından kaldırıp onu, demiş:

– Ne gözäl bän şindi sabaa ekmeni yapacam!

– Siz ne, Canabiniz, kotoy beyim, – baarmış saçak kuşu. – Okadar mı siz beni imää isteersiniz?

– E ne, gözünä mi bakacêydım, – üfkeli demiş kotoy da hazırmış şansora kuşun kafasını bursun.

– Ayıp läüzım olsun, kotoy beyim! – genä kendi kuş dilindä demiş saçak kuşu. – İmää siz var nicä iyasiniz, ama unuttunuz yıkanmaa!..

– Ne, Canabiniz, bilmeer mi, ani çorbacıykanız da, çorbacınız da – hepsi insannar bu dünnädä ilkin ikanêrlar da sora oturêrlar sofraya?

Burada var dooruluun! – demiş kotoy da kaldırmış bacaanı, ki taa isleycä zotkacıını yıkasın.

Saçak kuşu bunu da bekläarmış. Fırlêêr da konêr evin saçaana, kotoydan taa uzaacık.

Pek üfkesi çıkmış kotoyun ozaman.

– Eter bana bu kadar! Beni şansora aldatmaycan! – demiş kotoy. – Ko insannar, nesoy bilerlär, ama bän şansora ilkin ieycäm da sora ikanacam.

Ozamandan beeri hepsi kotoylar bu dünnädä ikanêrlar idiktän sora.

Soruşlar:

Kim konmuş kapunun önünä?

Kim tutmuş saçak kuşunu?

Nesoy çıkış bulmuş saçak kuşu?

Kotoy da. İlerledin...

Ozamandan beeri ne yaparmışlar kotoylar?

Tilki hem turna

Rus halk masalı

Tilki dostlaşmış turnaylan. Günün birindä tilki teklif etmiş turnayı musafirlää:

– Buyur, gel saadıcım, buyur gel, dostum! Bän seni isterim konuklamaa.

Gitmiş turna tilkiya. Tilki pişirmiş bulamaç da farfirinin dibinä yaymış. Koymuş sofranın üstünä dä buyur edärmış:

– Buyur, saadıcım! Kendim hazırladım.

Turna trik–trik gagalêr, ama bişeycik aazına alamêêr. Tilki – sa bu vakit iyärmiş yalaarmış farfiriyi – hepsiciini kendisi imiş. Tilki turnaya deyärmiş:

– Gücenmä, saadıcım. Başka yok neylän konuklayım!

– Saa ol, kumiřaycıım! Sän da bana gel musaafirlää. Ertesi günü geler tilki, ama turna hazırlamış çorba, dökmüş onu bir dar buvazlı çölmää, koymuş sofranın üstünä dä deyärmiş:

– Buyur, kumiřacıım! Utanma, paalıcıım!

Tilki çekeder dolaylamaa çölmää, bu takım savařer, o takım da erleşer, ba yalanarmış, ba kotalarmış, ama ölä dä payına bişeycik düşmemiş – çölmään buvazı dar. Ama turna bu vakıt iyarmış hem metedärmiş:

– Ne gözäl datlı çörba! Kendim hazırladım. Bitirdiynän çölmektän çörbayı imää, turna demiş tilkiyä:

– Gücenmä, kumiřacıım! Başka yok neylän ikramnayım!

Üfkelenmiş tilki: sanmış, ani iyecek turnada bütün afta için, ama evä gelmiş ap-aaçıcık. Ozamandan beeri tilkiylän turnanın dostluu bitmiş.

Soruřlar:

Kimi teklif etmiş tilki musaafirlää?

Nicä konuklamış turnayı?

Neylän ikram etmiş kumiřasını turna?

Baalanmış mı dostluk aralanda? Neçin?

Tilki hem kirpi Gagauz halk masalı

Karşılaşmışlar daalarda kirpiylän tilki. Çeketmiş tilki üünmää kirpiya kendi şiretliklerinnän, becermeklerinnän, angıları ona yardımnêêr herbir işi yapmaa, nicä o isteer. Bitkidä tilki deer kirpiyâ:

– Bendä, dostum, üz fikir var, angıları beni herkerä belalardan kurtarêrlar.

Ama tikenni kirpi bakmış-bakmış o tilkiyâ dä gülümseyräk demiş:

– Bendä, zavalıda, sade bir fikir. Ama o da beni herkerä kurtarêr zorda.

Tilki bakmış kirpiyâ üüsektän da aklısınca düşünmemiş kafadarı için islää.

– Açan gidecez ava, ozaman belli olacek, kim ne becerer, – demiş kirpi.

Tilkiylän baas tutunêrlar da giderlär küüyün kenarına. İlkin läüzımmiş, gösterson becerikliini tilki. Kirpi kalmış dermenin altında, tilki da küü içinä avlanmaa gitmiş. Tilki gezärmiş auldan aula, hırsızça iki tarafa bakınarak. Ya çorbacı vakıtları duyêr şiret tilkiyi da koolêêr, ya köpeklär takışêrlar aardına... Pek tilkinin canı acıyarmış, ani uymêêr işi dä boş döner. Ama yok naşey yapmaa. Bitkidä köpeklärdän gücülä derisini kurtarmış, may-may paralaceymışlar onu. Döner dermenin altına boş hem aaç. Kirpi ona karşıdan taa sormuş:

– Nesoy, kumița, idin mi taucak? Tilki cevap vermiş:
 – Bişey kıstıramadım, hererdän kooladılar. Da anlatmış sırayca, nesoy onu çorbacılar hem köpeklär hiç sokultmamışlar da kümeslerä.

– Bän buldum burada, kumița, bir parça slanina, – demiş kirpi, ama bän iyämedim onu, neçin ki oruç tutêrim. – Ya ahmaa, demiş tilki. – Bän bulaydım, kâr oruç ta olaydı, hep okadar iyeceydim.

– İstäärsän, – demiş kirpi, – sän şindi dä var nicä yapasın bu işi. – Gel benim aardıma, bän sana gösterecäm da var nicä iyäsin.

– Göster taa hızlıca, yalvarmış aaç tilki.

Dermenin çorbacısı koymuş dermenä yakın bir kapan, ama içinä koymuş gözäl kokan bir parça slanina. Haydut tilki, görduynän slaninayı, korunmayı da unutmuş. Uz slaninanın üstünä doorulmuş da kapana düşmüş. Ozaman kirpi korkusuz almış slaninayı da çeketmiş tatlı-tatlı imää. Tilki bakarmış, nesoy kirpi iyer slaninayı da annayamaazmış.

– Ya seslä, dostum, – demiş tilki, – sän bana dediydin, ani oruç tutarmışın ya, ama şindi iyersin o slaninayı, sansın aftaylan imemişin. Nesoy bunu annamaa?

– Vakıt geçti, oruç ta bitti, – demiş kirpi. – Yardım etsänä, dostum, kapandan kurtulayım, – demiş tilki.

Kirpinin aklısına gelmiş, nesoy tilki ünärmiş o üz fikirinnän hem şiretliklerinnän da demiş:

– E sän yok mu nicä üzdän bir fikirini baari kullanasın da kendin kurtulaysın?

Kirpi o vakıdadan şansora bitirmişti slaninayı da yalanarmış. Hazırlanmış artık evä gitmää, açan genä işitmiş kapandan tilkinin sesini:

– Bişeycik aklıma gelmeer, demiş tilki, yalvarêım, yardım et.

– Bendä sadä bir fikir, genä gülümseyräk demiş kirpi. Da genä bän seni läüzım üüredeyim. Sadä üünmää bilersin.

– Üüret, – taa bir kerä yalvarmış tilki, – nekadar yaşaycam önünü geçmeycäm.

– E, ozaman seslä, – demiş kirpi, – Sabaa, açan dermenci gelecek, sän yapın ölü, o açacak kapanı, seni, kuyrundan tutup, sıbıdacek bir tarafa. Tä oza-man taa hızlıca kalk da kaç.

Êh, sän, şiret tilki! Taa da üüner: üz fikirim var!

Soruşlar:

Neredä buluşmuşlar kirpiylän tilki?

Ne üünmüş tilki?

Ne cevap vermiş kirpi?

Ne getirmiş avcılıktan tilki?

Kim çıkışmış taa aarif?

Nedän annadınız?

İki moçuga

Gagauz halk masalı

Bir fukaara adamın varmış bir bölük uşaa, ama yokmuş birdä çizi topracıı, neylän baksın onnarı. Alıp başını adam çıkmış evdän aaramaa bişey-bişey ime-lik için. Gidä-gidä karşı gelmiş bir däduya.

– Nereyi, çocuum? – sormuş ona dädu.

– Var kalabaliim, boba, ama yok neylän bakayım onu.

Gideyim, bekim, bulurum bişey-bişey dişimä atmaa.

– Gel gecelä bendä da sabaa gidärsin evinä.

Adam kalmış däduda. Sabaylan dädu vermiş ona bir sofrada da söylemiş:

– Açan deycän: “kurul sofracıım”, onda olacek türlü imeklär. Onnarlan da sän bakacan uşaklarını.

Gelirkän evä adamı tutmuş karannık da o kalmış komuşu küündä, kumisindä. Kumiğa gördüynün saadıcı, yuurarmış kendini, ani yok ne koysun onun önünä.

– Sän, kumiğa, hiç düşünmä, bän bulacam neylän kırpınmaa.”Kurul sofracıım”, – demiş adam da onun üstündä tütmüş türlü imeklär.

İmişlär-içmişlär, cümbüşleşmişlär da sora saadıcı yattırmışlar başka sobada. Kumiğa o gecä hiç uyyamamış: onun pek tamahı geçmiş bu sofraya. Onuştan o sabaadan yaptırmış adamına bir başka sofrada da brakmışlar onu saadıcın sofrasının erinä.

Sabaylän, aydınadıynan, saadıcı, alıp sofrayı, gitmiş evinä da koymuş boş sofrayı uşakların önünä. “Kurul, sofracıım!” – birkaç kerä demiş sofraya, ama sofrada bişey peydalanmaazmış.

– Ya ne käämil sofran var senin! – demiş karı da urmuş adamın tepesinä bir sofru. Yok ne yapsın adam da genä gitmiş evdän. Sofra sırtında. Gidärkän karşı gelmiş genä o däduylan:

– Nereyi, çocuum, gezdirersin bu sofrayı?

– Bu sofru – diyl benim, ama kuminin. O diyştirmiş onu. Dädu vermiş adama iki moçuga da demiş:

– Al bunnarı da git kuminä. Açan deycän onnara “Lup-tup, moçuga”, onnar sana iş yapacêk.

Kumilär pek konaklı karşılamışlar saadıcı: hatırlamışlar onu, ikramnamışlar, sansın ne suvan imişlär, ne da suvana kokarmışlar. Yattırmışlar onu genä o sobada. Gidärkän yatmaa, adam demiş:

– Bakın, kumi, salt demeyäsiniz bu sopalara “Lup-tup, moçuga.”

Yorgun saadiç tezicik dalmış uykuya, ölä horlaarmış, ani pençerelerdä sırçalar cingırdarmış. Ama meraklı kumişayı bu moçugalar raada brakmaazmış. Ne verir bunnar da, acaba? – düşünmüş o da yavaşıcık demiş: “Lup-tup, moçuga!”. İşidip bunu, bir moçuga konmuş kumişanın sırtına, öbürü – tepesinä. Sora diişmişlär erlerini da taa sık-sık kaptırmışlar kariya er taraftan. Karı kıptmış da baarmış kumiyä. Enez kumi peydalanmış, bir moçuga annısına kabletmiş. Düümüşlär moçugalar kumiylän kumişayı taa eşek sudan gelincä, onnar saadıcı yardıma çaarmayınca. Yalvarmışlar saadica, diz çoküp onun önünä, durgut-sun moçugaları. Uyanmış saadiç, “tpr-u-u” demiş da moçugalar, uslanıp, kapu aardına konmuş.

– Verin geeri sofranı, zerä bän onnarı kızıştırsam, taa da bet olacêk!

– Al sofranı da, moçugalarını da git, başka uurama bizä! – alatlan demiş kumiğa, angısına, bezbelli, taa da çok moçuga düştü.

Almış saadiç koltuuna moçugaları, urmuş sofrayı sırtına da gitmiş evä.

– Topla, karı, uşakları. Şindidän sora yaşaycêz!

Birkaç vakıttan sora o padişaalıkta kopmuş bir cenk. Gitmiş bu adam padişaaaya da demiş:

– Padişaaam, ne verecän bana, er ensäärsäm duşmanı?

– Nasıl sän yalnız var nicä enseyäsın okadar askeri?

– Orada – benim işim.

– Verecäm sana yarım padişaalı, – demiş padişaa, – salt ensä.

Açan adam konmuş askerin önünä iki moçugaylan, baş askercinin biri demiş:

– Nâbacak bu erif bizä iki moçugaylan? Biz onnarı kıyacêz, ufak-tüfek yapacêz!

– Lup-tup, moçuga-a-a! – baarmış adam da çekemiş düüş.

Moçugalar uçuşarmış iki tarafa, düüyüp, daatmışlar duşmannarı da çorbacısına dönmüşlär.

Tä nasıl bir adam kurtarmış ölümdän padişaaayın askerini.

Durmuş padişaa lafında da vermiş adama yarım padişaalı, deyip:

– Lääzım olursa, bän genä seni çaarıcam.

Soruşlar:

Nereyi yolanmış adam?

Kiminnän o buluşmuş?

Ne vermiş дәdu adama?

Etişmiş mi adam sofraylan evä?

Ne vermiş дәdu adama ikinci kerä?

Taa ne yardım görmüş adam moçugalardan?

Usta

Gagauz halk masalı

Bir adam yollamış oolunu ustalık üürensın. Bitirdiynän üürenmää zanaatlıını, çocuk gelmiş evä. Bobasının yalvardıına görä tutunmuş bir boyunduruk yapmaa.

Almış çocuk bir aaç. Yonmuş onu, yonmuş... Yonmuş onu, yonmuş, ama boyunduru başa çıkaramamış.

– Nası ba, oolum, olacêk mı? – sormuş bobası ona, açan görmüş, ani şansora aaç bitirmiş çocuun elindä.

– Boyundruk, boba, olmaycêk.

– Ozaman ne taa yonêrsın onu ya?

– Bän bu aaççaazdan isterim bir yabancıck yapayım.

– Yap, çocuum. Ama yap iki, – demiş bobası, – da birisi isin beni, ani caba harcandım seni üüretmää; birisi дә isin seni, ani bişey becermeersın deyni.

Soruşlar:

Nereyi yollamış boba oolunu?

Ne yalvarmış adam oolu yapsın?

Neçin olmamış bişey?

Neçin bobası osoy demiş çocaa?

Başacık**Ukrayın halk masalı**

Yaşarmışlar – varmışlar iki sıçancık, Döndürt hem Çevirt, bir da horozçuk Sivri sesçöz. Sıçancıklar sade bilärmışlär türkü çalmaa hem oyun oynamaa, dönärmışlär hem çevirilärmışlär. Horozçuk sa çin sabaalän kalkarmış, ilkin hepsini türküylän uyan-dırarmış, sora da iştä tutunarmış. Tä bir kerä süpürer horozçuk kapunun önünü dä görer erdä bir booday başêcıı.

– Döndürt, Çevirt, – çaardı horozçuk, – bakın ne bän buldum!

Kaçarak geldilär sıçancıklar da deerlär:

– Lääzım onu harmanda düümää.

– E kim düüecek? – sordu horozçuk.

– Sade diil bän! – baardıı biri.

– Sade diil bän! – baardıı öbürü.

– İslää, – dedi horozçuk, – bän düüyecäm. Da tutundu iştä. Sıçancıklar sa tutundular oynamaa kırdaan top. Bitirdi horozçuk düümää da baardıı:

– Êy, Döndürt, êy Çevirt, bakın, nekadar tenä bän düüdüm! Kaçarak geldilär sıçancıklar da bir sestä dedilär:

– Şindi läázım teneläri dermenä götürmää, un üütmää.

– E kim götürecek? – sordu horozçuk.

– Sade diil bän! – baardıı Döndürt.

– Sade diil bän! – baardıı Çevirt.

– İslää, – dedi horozçuk, bän götürecäm teneläri dermenä.

Úkletti çuvalı sırtına da gitti. Sıçancıklar sa bu vakıt tutundular (çeharda) oynamaa. Biri – birinin üstündan atlêêrlar, şennenerlär. Döndü horozçuk dermendän, genä çaarêr sıçancıkları:

– Burayı, Döndürt, burayı Çevirt. Bän unu getirdim.

Kaçarak geldilär sıçancıklar, bakêrlar, doyâmêêrlar met etmää: “Vay ne horozçuk, vay ne helal! Şindi läázım hamuru yuurmaa, turta pişirmää”.

– E kim yuurêcêk? – sordu horozçuk. Sıçancıklar sa genä kendiycäsinä:

– Sade diil bän! – dedi Döndürt.

– Sade diil bän! – dedi Çevirt.

Düşündü, düşündü horozçuk da deer:

– Görüneer, genä bän läázım yapayım. Yuurdu o hamuru, taşıdı odun, yaktı fırını. Açan fırın oldu azır, attı ona turtaları. Sıçancıklar sa hiç vakıdı boşuna kaybetmeerlär: türkü çalêrlar, horu oynêêrlar.

Piştirilär turtalar, horozçuk onnarı fırından çıkardı, masaya koydu, sıçancıklar sa sansı buradaymışlar. Hiç çarmaa da onnarı läázım olmadı.

– Of, ne acıktım bän! – dedi Döndürt.

– Pı-ı, ne imää isterim bän! – dedi Çevirt. Kaçarak

oturdular sofraya. Ama horozçuk deer onnara:

– Durun, durun, alatlamayın! Siz bana ilkin söyleyin: kim buldu başacıı?

– Sän buldun! – pek baardılar sıçancıklar.

– E kim başacıı harmanda düüdü? – genä sordu horozçuk.

– Sän düüdün! – taa yavaş dedilər ikisi dä.

– E kim teneläri dermenä götürdü?

– Hep sän, – heptän yavaş dedilər sıçancıklar.

– E kim hamuru yurdu? Kim odun getirdi? Fırını yaktı? Turtaları pişirdi?

– Hepsini sän, hepsini sän, – yavaş bızırdadılar sıçancıklar.

Siz dä ne yaptınız?

Ne sölesinnär? Yok ne sölesinnär.

Başladılar Döndürt hem Çevirt çıkmaa sofradan, horozçuk ta hiç durgutmadı onnarı. Yok neya bölä haylazları hem üşenikleri turtaylan konuklamaa.

Çevirdi O. S. Kulaksız

Soruşlar:

Kiminän yaşarmışlar sıçancıklar?

Ne bulmuş horozçuk?

Ne vardı nicä yapmaa o tenelärlän?

E ne yapmışlar bizim dostlar?

Ama kimin payına düşmüş hepsi işlär?

Gitmişlär mi imää sıçancıklar?

Dooru mu götürmüş kendini horozçuk?

Canınız acıdı mı sıçancıklara? Neçin?

На допомогу вчителю

Якість викладання гагаузької мови в початковій школі цілком залежить від методично обґрунтованої системи роботи вчителя, побудованої з урахуванням головних принципів педагогіки навчання в початковій школі, сучасних аспектів методики викладання мови та читання, вікових особливостей молодших школярів, а також за умови обов'язкового використання підручників, посібників, іншої літератури та широкого спектру дидактичного, наочного, аудіо- та відеоматеріалу.

Підручник укладено для вчителів-філологів, які викладають гагаузьку мову в 1-х класах шкіл з українською мовою навчання. Його зміст зорієнтує вчителів у сучасних методичних підходах до викладання гагаузької мови та читання в початковій школі; допоможе побудувати власну систему роботи щодо навчання молодших школярів у 1 класі; прийде на допомогу вчителям під час організації роботи, а також під час календарно-тематичного та поурочного планування.

Зміст підручника відповідає комунікативній спрямованості й сучасним підходам до навчання в початковій школі, які вирішують головні завдання усного курсу, як-от:

- навчити першокласників сприймати на слух нескладні зразки гагаузької мови; основ правильного вимовляння звуків, звукосполучень, слів; правильному інтонуванню гагаузьких речень;
- навчити школярів слухати, розуміти і говорити гагаузькою мовою в межах лексики і граматичних конструкцій, окреслених програмою;
- сформувати у дітей навички побудови невеличких розповідних та питальних речень;
- надати необхідний для спілкування лексичний та фразеологічний мінімуми за темами програми;
- сформувати елементарні вміння складати невеличкі оповідання (3–4 речення) за сюжетними малюнками і на підставі власних спостережень.

Підручник містить ілюстрації для відпрацювання лексичних тем для роботи над розвитком зв'язного мовлення. Лексичні теми, які охоплює підручник, пов'язані з пізнанням навколишнього світу. Вони найбільш близькі для дитини молодшого шкільного віку: рідне місто, село, дім, родина, батьки, школа, клас, шкільне приладдя, одяг та взуття, іграшки, різноманітні природні явища, птахи і тварини, пори року та інші.

Предметні та сюжетні малюнки в підручнику «Гагаузька мова» допомагають сформувати в учнів необхідні фонетичні уміння та навички; засвоїти значення окремих слів – це назви предметів, ознаки, дії предметів, явища природи. Крім того, вони стануть у пригоді під час організації роботи на уроці щодо укладання граматичних форм іменників, прикметників, дієслів та ін. Сюжетні малюнки як наочна основа дають можливість виконувати тренувальні вправи з конструювання словосполучень і речень, розвитку вмінь і навичок діалогічного і монологічного мовлення.

Тексти для читання різножанрові. Призначені для організації слухання як на уроці, так і вдома. Вчитель може використати тексти для проведення аудіювання, інсценування, вивчення напам'ять віршованих творів, усних переказів та ін. Підручник стане на допомогу дітям у знайомстві зі скарбницею літературної гагаузької

мови, а також дає можливість з метою закріплення навчального матеріалу уроку додатково відпрацювати окремі види навчальної діяльності, як-от: зачувати вірші і пісні, намагатися переказувати тексти, готуватися до інсценування з допомогою батьків та ін. Підручник буде цікавий і тим учням, які ще до школи навчилися читати гагаузькою, та дає можливість (за наявності бажання дітей та їхніх батьків) здійснювати попереднє читання текстів вдома з дорослими.

Видання в цілому не виключає застосування вчителем різноманітного дидактичного матеріалу, додаткових розвивальних завдань, ігор, які призначені для активного засвоєння молодшими школярами лексичного мінімуму, організації роботи з розвитку гагаузького мовлення учнів. Їх активне використання допоможе вчителю в подальшому відпрацюванні набутих знань, умінь і навичок. Під час роботи за підручником у завдання за темою спілкування вчитель має вкладати додатковий навчальний зміст щодо оволодіння предметною лексикою; утворення різноманітних словосполучень, простих речень; розвитку логічного мислення тощо. Завдяки запитанням, відтворенню власних малюнків, ліпленню, спираючись на власне сприйняття дитиною малюнків у підручниках (в процесі повторення засвоєної лексики або введення нової), вчитель має можливість розширити зміст будь-якої навчальної діяльності як на уроці, так і в позаурочний час.

Ілюстрації до казок дають можливість проводити роботу не тільки з розвитку зв'язного мовлення, поширювати знайомство з літературним матеріалом, а й формувати елементарні навички зіставлення, порівняння; розвивати пам'ять, образне та логічне мислення дитини.

Вивчення гагаузької мови, починаючи з усного курсу, відповідає сучасним науковим поглядам на методичні підходи щодо оволодіння мовою. Як зазначають фахівці, це впливає з природи мови, бо будь-яка мова є звуковою, тому набуття навичок із розрізнення звуків і слів на слух та їхнього відтворення – це необхідна частина в подальшому оволодінні мовою. Діти першого року навчання вивчають гагаузьку мову завдяки слуховому сприйняттю і багаторазовому повторенню прослуханого. Вивчення гагаузької мови в першому класі в навчальних закладах з українською (або з іншою мовою навчання) починається з розмовних уроків. Такі уроки потребують від учителя постійної підготовки, винахідливості та творчості.

Усний курс гагаузької мови для першого року навчання побудовано таким чином, щоб учні одразу мали можливість користуватися мовою як засобом спілкування. Всі вивчені слова і конструкції речень можуть використовуватися школярами в спілкуванні один з одним, з учителем на уроці, а також під час проведення навчальних ігор або заходів із позакласної роботи з предмета.

Заняття з гагаузької мови в першому класі за змістом мають відповідати вимогам сучасного уроку в школі, а за формою і методами роботи – наближатися до роботи в підготовчій групі дитячого дошкільного закладу. Наявність чіткої мети та продуманих етапів уроку є однією з обов'язкових умов здійснення наукового підходу до організації процесу навчання гагаузькій мові в початкових класах. У плані до уроку слід чітко виділяти слова, словосполучення та речення, які підлягають засвоєнню та повторенню на цьому уроці. На кожному етапі уроку учні повинні розуміти, для чого виконується конкретний вид роботи, конкретна справа.

Наступне завдання до кожного уроку – це навчити школярів відповідати гагаузькою мовою на запитання, а також ставити їх. Тому на кожному уроці подаються в парі розповідні речення і питальні з правильною інтонацією. Також на кожному уроці передбачається робота з навчання правильній вимові звуків і звукосполучень.

Слід зазначити, що вже з перших уроків необхідно проводити роботу з правильного засвоєння вимови важких звуків і звукосполучень та слів з цими звуками, а також приділяти систематичну увагу засвоєнню інтонацій різних типів речень.

До кожного заняття необхідно планувати слова і речення для пасивного засвоєння. Ці слова діти не вживатимуть на кожному уроці, але значення їх вони розуміють. До такої групи слів належать слова, які потрібні вчителю для організації різних етапів роботи учнів на уроці, для зв'язної розповіді вчителя, завдяки якій вводяться слова для активного засвоєння. На наступному етапі навчання частина слів для пасивного засвоєння перейде в активне, а пасивні слова і конструкції знов поповняться новими варіантами.

Рекомендований у додатках цього підручника словниковий мінімум має бути засвоєний школярами свідомо. Тому для цього слід використовувати не тільки багаторазове повторення, а й роз'яснення значення нових слів і типових речень за допомогою різноманітних наочних засобів або за допомогою розкриття значення слів мовою навчання.

Уважне ставлення вчителя до навчальних успіхів школярів, створення атмосфери довіри і любові до дитини, незалежно від її індивідуальних можливостей і успіхів в опануванні темою, є необхідною умовою в заохоченні дітей до навчання. Для цього вчитель відзначає успіхи активних дітей, проте не залишає без уваги і маленькі досягнення сором'язливих школярів.

Слід також враховувати, що батьки першокласників певною мірою володіють гагаузькою мовою, а можливо, що брат або сестра вчать її в школі. Тому домашнім завданням може стати прохання вчителя до дітей розповісти вдома про те, чого вони навчилися, також пограти з родичами в гру, якій навчилися на уроці. Така робота вдома, безумовно, буде мати велике значення в практичному оволодінні гагаузькою мовою і навчить дітей ділитися з батьками враженнями від занять.

Обов'язкове використання в навчальному процесі сюжетно-рольових ігор, ігор-драматизацій, ігор із визначеними правилами (рухливих, дидактичних), ігор колективних і самостійних стане у пригоді вчителю в організації навчального процесу відповідно до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Під час підготовки до уроків слід також враховувати, що вік першокласників – це вік розквіту художніх видів діяльності, тому творчість учня повинна яскраво проявитися у втіленні власного задуму в малюнку, ліпленні, складанні усних невеличких оповідань або казок. Зрозуміло, що, наприклад, малюнки дітей будуть дуже виразні за кольорами, а також за змістом і композицією, чи в малюванні до казок або оповідань, чи на підставі власних спостережень. Дитяче малювання, ліплення, створення аплікацій, співи, танці так само, як і мовна творчість, безумовно, розвиваються в умовах організованого навчання. Тому найважливіше завдання вчителя – це знайти відповідне співвідношення між застосуванням на розмовних уроках різних форм навчання, а також між навчанням і самостійністю учня, стимулюванням і підтримкою його у створенні власних варіантів за зразками мовлення, у втіленні власних задумів щодо інших видів творчої діяльності.

Розвиток сприйняття на основі наочно-образного мислення допоможе дитині зрозуміти і практично засвоїти лексику про властивості предметів та різні зв'язки між ними. Поглиблення уявлень про колір і назви кольорів гагаузькою мовою або інших властивостей предметів відбувається за умови систематизації цих уявлень на практичних діях протягом вивчення тем. Наприклад, після ознайомлення з назвами кольорів гагаузькою мовою діти протягом наступних уроків мають дізнатися про послідовність кольорів у спектрі, про поділ кольорів на теплі й холодні, про назви відтінків, що за-

ймають проміжне місце між кольорами спектра. Важливе значення в цьому відіграють дидактичні ігри, виконання додаткових вправ, які дозволяють здійснити самостійний пошук кольорів і їхніх відтінків шляхом розпізнання та змішування.

Уявлення про назви форм предметів гагаузькою мовою поглиблюються, якщо діти активно шукають відмінне і подібне, групують предмети, поділяють на округлі та прямолінійні тощо.

Постійне застосування наочності є обов'язковим для вирішення кількох завдань, як-от: в одному випадку це допомагає у формуванні правильного уявлення про предмет, в другому – є засобом закріплення вивчених слів і конструкцій, а в третьому – засобом перевірки навчальних досягнень учнів. Демонстрація предметів у натуральному вигляді або їхнього зображення на малюнку робить навчальний процес яскравим і цікавим.

Головним завданням розвитку зв'язного мовлення є в першу чергу розширення словникового запасу учнів. За період опанування усним курсом школярі повинні засвоїти 300–350 слів у типових реченнях. До словника-мінімуму, передусім, включені ті слова, які відтворюють назви предметів. Але, крім того, слід вводити слова, що називають якісні особливості та дії, пов'язані з цими предметами. Більшість слів має конкретне значення, що дозволяє широко використовувати наочність, тобто встановлювати прямий зв'язок між словом і поняттям.

Вивчення гагаузької мови в межах усного курсу передбачає формування вмінь користуватися гагаузькою мовою на практиці, тому до словника-мінімуму дитини слід додати слова, необхідні для побудови речень і зв'язних висловлювань, як от: всі питальні слова, окремі сполучення та інші.

Опанувати лексику гагаузької мови певною мірою допомагає й мова навчання. З перших уроків трапляються слова, значення яких неможливо пояснити шляхом демонстрацій, наприклад: kim, burada, ne, orada, bak, büün, saba, soğa та інші. Ці слова стануть зрозумілими для учня, якщо будуть перекладені українською мовою (або іншою мовою навчання). Завдяки цьому економиться час, а лексичний матеріал, що вивчається, стає зрозумілим. Переклад слів слід застосовувати тоді, коли іншими засобами не можна довести до сприйняття дитини значення слова. Переклад завжди повинен знаходитися в резервних видах роботи і залучатися лише тоді, коли інші прийоми виявляються недоречними.

У ході оволодіння навичками усного гагаузького мовлення значення перекладу зменшується.

Протягом вивчення усного курсу діти накопичують слова, словосполучення й речення за темами, що визначені у підручнику «Гагаузька мова», як-от: «Наша школа», «Наш клас», «На перерві», «Пори року. Осінь», «Дитячі ігри та забави», «Іграшки», «Свійські тварини та птахи», «Дикі тварини», «Одяг», «Взуття», «Родина», «Транспорт», «Рідний край» та ін. В підручнику є також ілюстрації до тем, на які не виділяються окремі уроки, бо вони вивчаються в контексті інших тем, і над їхнім змістом треба працювати протягом року, наприклад: «Лічба», «Правила поведінки», «Етикетні форми» тощо.

Протягом усіх уроків з усного курсу треба звертати увагу на збагачення словника дітей синонімами та активізувати їх уживання; вчити добирати деякі з них, вчити добирати слова протилежного змісту. Також необхідно приділяти увагу розширенню знань через засвоєння багатозначних слів, розширенню запасу прикметників і прислівників, що характеризують зовнішність, риси, поведінку людини, а також поведінку тварин, птахів та властивості предметів; вчити добирати (спільно з учителем)

дієслова, прикметники до іменників і навпаки, прислівники до дієслів і навпаки та інше; стимулювати образне вживання слів; поповнювати словник узагальнюючими словами, як-от: *natura*, *aaçlar*, *hayvannar*, *kuşlar* та ін.; вчити розрізняти предмети, істоти, явища за відповідними ознаками та ін. Також в межах усного курсу слід ознайомити дітей із деякими загальновідомими фразеологізмами. Виховувати у молодших школярів стилістичне чуття (де і як вживати певні слова), розвивати інтерес дітей до незнайомих слів, вводити і розширяти етикетні норми.

Систематичної роботи потребує вдосконалення етикету мовлення: вміння звернутися до дорослого, товариша, відповідати на запитання, вибачитися, привітатися й попрощатися.

Необхідно також привчати першокласників говорити чітко, виразно, в нормальному темпі, з відповідною силою голосу; удосконалювати уміння передавати інтонацією мовлення героїв казок та оповідань під час ігор-драматизацій; привчати зосереджено слухати вчителя, який читає або розповідає текст; розвивати уміння самостійно переказувати близько до тексту відомий чи невідомий текст / твір; стимулювати вживання художньо-виражальних засобів (порівнянь, епітетів); вчити складати за зразком описову розповідь, загадку про іграшку, знайомі речі, рослини, тварини, людей, за якими безпосередньо спостерігають; розповідати за малюнками; складати тексти із двох-трьох речень за зразком, складати розповідь за зразком і з допомогою вчителя на запропоновану тему, з другого півріччя – на тему, обрану дитиною самостійно; розвивати вміння висловлювати своє ставлення, давати (нескладну за формою) оцінку творам, персонажам, вчинкам людей; прищеплювати навички пояснювального мовлення (*Annat, ne sâp resimnedin? Ne burada resimni?* тощо).

Практичне засвоєння граматичних категорій сприяє поповненню словникового запасу дітей: ознайомлення на практиці вживання з формою однини і множини іменників, введення у вживання назв людей за фахом (*üürenici*, *baacı*, *traktorist*, *dofur* та інші), назв малят тварин, птахів, в тому числі й з пестливими суфіксами (*buzaacık*, *beygircik*), жартівливих слів, слів-назв вигаданих істот (*cadı babusu*); назв приміщень (*imeklik*, *icer*, *ruba iceri* та інші); кількісних і порядкових числівників з іменниками (*birinci pencerä*, *beş kiyat*); впізнавати спільнокореневі слова, самостійно та за завданням вчителя добирати такі слова; вчити вживати вставні слова та порівняльні звороти із сполучниками тощо; утворювати прості поширені речення.

Молодших школярів необхідно привчати бережливо ставитися до природи, до свого здоров'я, поважати людську працю тощо. Тому слід проводити відповідні бесіди за малюнками, що містяться в підручнику.

Слід також привчати учнів уважно слухати тексти різних жанрів (казки, оповідання, вірші), переказувати, відповідати на запитання, розповідати за ілюстраціями (після слухання), впізнавати на слух казки, вірші, оповідання.

Особливої уваги протягом всього усного курсу потребує формування звуковимови, розвиток фонетичного слуху. В цьому аспекті важливим є практичне засвоєння назв гагаузькою мовою основних органів апарату мовлення: губи, зуби (верхні та нижні), язик (кінчик язика, середня і задня частини язика); закріплення правильного вимовляння всіх голосних звуків у різних позиціях; відпрацювання повноголосого вимовляння звуків; правильне вимовляння усіх приголосних звуків; робота над правильним та помірно швидким промовлянням скоромовок, потішок, насичених певними звуками; впізнавання окремих звуків (голосних та приголосних) на початку, в кінці та в середині заданого слова; добір слів із заданим звуком (самостійно та на основі предметних малюнків); формування практичного уявлення про склад (злиття

приголосного з голосним); поділ на склади слів без збігу приголосних на межі складоподілу; вправлення у поскладовому промовлянні лічилок, потішок, віршів.

Таким чином, наприкінці навчального року учні повинні вміти: говорити помірною голосно, чітко, правильно, виразно, додержуючись правил культури мовлення в межах вивчених тем; називати предмети, їх ознаки, групувати за призначенням, ознаками тощо; спілкуватися з однолітками й дорослими (будувати невеличкий діалог у рамках вивчених тем), добираючи потрібний тон (ввічливий, лагідний), передаючи потрібну інтонацію (запитання, радості, суму, здивування тощо); слухати співбесідника, розповідь, казку, оповідання, вірші, скоромовки, загадки; римувати, складати загадки, невеличкі казки, оповідання; розповідати послідовно про той чи інший знайомий предмет; розповідати за змістом малюнка в логічній послідовності; впізнавати за малюнком на обкладинці, про що розповідатиметься в книжці; розрізняти на слух казку, оповідання, вірш; розповідати за малюнком у знайомій книжці; впізнавати речення у зв'язних висловлюваннях, складати речення за малюнками, виділяти з поширених речень окремі слова; розрізняти голосні й приголосні звуки, місце заданих звуків у слові, вимовляти слово по складах.

Учні після завершення навчального року повинні знати: ім'я та по батькові вчителя, прізвище своє, своїх родичів гагаузькою мовою; кілька скоромовок, загадок, віршів, лічилок, пісеньок, дитячих ігор; назву свого села (міста), своєї країни, міста чи села, де живуть родичі, народні обереги, гагаузький національний одяг, національні свята.

Зазначаємо також, що підручник для 1-го класу з гагаузької мови для шкіл з українською мовою навчання може бути використаний і в загальноосвітніх навчальних закладах з іншими мовами навчання.

Додаток № 1

Матеріали до уроків з розвитку зв'язного мовлення

Tanışmak. Okul. Afta.

Laflar:

1. Afta, zaman, üülen, sabaa, avşam, sabaaya, gun.
2. Okul: ders, banka, üüredici, tabla, sınıf, kıyat, yazal, çanta, tefter, penal, kurşun kalem. Lafbirleşmeleri: Zaman hayır olsun! Avşam hayır olsun! Kalın saalicaklan! Sabaa hayır olsun! Bereketli olsun! Şükür! Çok şükür! Benim adım... Senin nicä adın? Soruşlar hem cümlelär: Ne bu? Bu kıyat. Ne bu? Bu dolap. Bu pinçerä mi? Diil. Bu masa. Göster neredä çanta? Ne bu? Bu yazal. Sendä var tefter? Bendä var tefter.

Aralıkta. Uşakların oynunarı. Sayın lafları.

Laflar: aralık, yumancak, koolaşmacık, izmetçilär, parça, kazan, pençerä setti, parmaklık, selämleşmaa, kolvermää, afediniz, oynunar, buyurun.

Sayın lafları: Zaman hayir olsun! Kalın saalicaklan, seläm vermää.

Lafbirleşmesi: top oynunarı, saa ol, yokmu nasıl siz..., versäniz bana..., Canabiniz gelin.

Klasta. Şkolada üürenmäk için predmetlär. Ona kadar saymak.

Laflar: kim?, kızçaaz, çöcük, ne?banka.

Saymak: Bir, iki, üç, dört, beş, altı, edi, sekiz, dokuz, on.

Soruşlar hem cuvaplar: Kimsin sän? Bän kızçaazım. Bän çocukum. Neredä kızçaaz?

Yılın zamannarı. Güz.

Laflar: güz, güzün, güzün ayları – ceviz ayı, canavar ayı, kasım ayı. Yaprak. Kırmızı, sarı, yeşil, yaamur, sürü, koyun, sırtmaç, yamur.

Soruşlar hem cümlelär: Nesoy şindi zaman? Şindi güz. Ne olêr güzün? Nesoy renktä yapraklar. Bu kim? Bu sırtmaç. Ne yapêr sırtmaç? Var mı sizdä güz çiçää? Kaç çiçek var bu demettä? Güz çiçekleri. Çiçek. İçer çiçää. Pat çiçää.

Ana tarafi. Küü. Kasaba.

Laflar: a) ev, evlär, yol, yollar, daa çizileri, göl, insannar, maale.

b) kasaba, çok katlı evlär, asfaltlı yollar, yol kural nışannarı.

Soruşlar hem cuvaplar: Sän neredä yaşersin? Vasi yaşer kasabada.

Transport. Yolu geçmää kurallar.

Laflar: maşına, gemi, uçak, tren, motoşıklalar, taksi, geziş şafkları.

Soruşlar: Angı maşınaları görersiniz resimdä? Ne yapêr insannar? Nesoy maşınada siz gezineceniz? Kaç renk var geziş şafklarında? Ne gösterer sizä kırmızı, sarı, eşil renklär? Siz dooru mu geçersiniz yolu?

Igor oturdu avtobusa. O gider kasabaya. Kasabada o gördü çok katlı ev hem nışannırını.

Yolda gezer çok maşınalar. Uşaklar läüzüm bilsinnär yolda dooru gezmää kuralları.

Aylä.

Laflar: mamu, boba, mani(büük mamu), dädu, işlemää, remont, yapmaa, pişirmää, okumaa, resimnemää

Soruşlar hem cümlelär: Bu kim? Bu mamu, bu boba. Ne yapêr bobam? Mani, ne yapêr? Dädu bakêr televizoru. Uşaklar okuyerlar.

Zarzatlar.

Laflar: zarzatlar, başça, morkva, laana, suvan, hıyar, patlacan, kartofi, tatlı biber, kabak, ay trupu, güz trupu, çukundur, suvan, sarmisak.

Cümlelär: Insannar başçada toplêrlar zarzavat. Uşaklar onnara yardım ederlär. Traktor çikârêr kartofi, uşaklar yardım ederler. Dört kişi doldurêrlar maşınayı.

Meyvalar. Renklär.

Laflar: armut, alma, erik, kirez, şefteli, ceviz, ayva, tatlı kirez; biyaz, kara, kırmızı, al, pembä, burdova, sarı, yeşil, boz, maavi, sinkalı, moor, zambak, portakal.

Cuvaplar hem cümlelär: Kim başçada? Kim surêr? Ne yapêr dädu? Kim toplêr armut? Ne toplêr mamu? Bu başça. Başçada büüyêr alma. Çöcük toplêr armut.

Ev hem aul. Ev hem aul işleri.

Laflar: eşik, örtü, aul, yatak, şopron, garaj, köpek, hayat, yatma odası, dolap, televizor, baya teknesi, mutfak, koltuk, avşam ekmeeni hazırlamaa, gübürleri süpürmä, toplamaa, çamaşır yıkamaa, fistanı ütüyä urmaa, temizlemää, ruba dikmä.

Soruşlar hem cümlelär: Ne bu? Bu örtü. Ne görersin resimdä? Bän görerim ev, aul, eşik.

Bän görerim örtü, maşına, yatak. Neredä maşına? Maşına garajda.

Ne taa görersin resimdä? Bän görerim köpää. Neredä köpek? O yatakta. Ne yapêr köpek? O bêklêr evi.

Kim yaşêr evdä? Bizdä yaşêr Kati hem Peti. Ne yapêr Kati? Ne yapêr Peti? Mamu yıkêr çamaşır. Kim dikêr ruba? Ruba dikêr mani.

Kaplar. Imeklär. Gagauz halk imekleri.

Laflar: filcan, bardak, çanak, çini, bıçak, çatal, kaşık, çinicik, tencerä, sepet, çölmek; çorba, somun, bulamaç, küftä, bomboni, hoşaf, ekmeq, yımırta, süt, un, börek, turta, balık, tuz, peynir, hamur tatlılık; laanalı, bulgurlu, kırma, kabaklı, gözlemä, kaurma, süt çorbası, suvannı mancası, çırısta, dızmana.

Giyimmär . Ayak kapları.

Laflar: gölmek, fistan, don, aba, çember, kalpak, şapka; çizmelär, çepiç, emeni, terlik, çarık.

Soruşlar hem cümlelär: Bu ne? Bu fistan, kalpak, çember. Göster gölmää, donu. Don, gölmek, aba, fistan – giyim. Çizmä, çarık – ayak kablari.

Ne giiner Stepu? Emenilär, çezmelär nesoy? Kara terliklär nedän?

Kim aldı sana gölmek? Bana aldı baka gölmek.

Senin emenilerin nesoy renktä?

Tekst: Oli giindi emenilerini, abasını hem çemberini. O aldı çantasını. Oli dedi: «Kalın saalıcaklan!» Bän giderim okula.

İnsanın kuruluşu.

Laflar: el, bacak, burnu, aaz, surat, kulak, parmak, pak, kirli, sabun, peşkir, diş, diş çetkası, gözäl, göz, annı.

Cümlelär: Bu burnu (kulak, diş, aaz). Sän pakladın dişlerini? Vani pakladı dişlerini. Oli, sän yıkadin ellerini? Ellerini lâzım yıkamaa.

Tekst: Lena ikêêr kuklayı. O onu siler, güdirer. Kuklada gözal biyaz fistan.

Ev hayvannarı. Ev kuşları.

Laflar: beygir, inek, buqa, domuz, motkur, eşek, devä, buzaa; tauk, horoz, kaaz, ördek, pipi, kuşlar, buz, üzmaa.

Soruşlar hem cuvaplar: Bu inek. Göster inää. Bu kim? Bu keçi. Keçi ev hayvanı. Neredä yaşêêr beygir? Ne verer inek?

Göster, neredä tauklar? Göster, neredä horozlar? Angı ev kuşları var sizdä? Ordekler otlêrlar sokakta.

Tekst: Bizdä yaşêêr tauklar, horozlar hem kaazlar. Kaazlar boz var. Onnar severlär suyu. Tä göl. Göldä üzerlär kaazlar.

Yaban hayvannarı.

Laflar: aslan, aslan yavrusu, kaplan, ayı, ayı yavrusu, yabancı, canavar, kirpi, sıcan, fil, maymun, tilki, sınıcap.

Kış. Natura kışın hem kış havaları.

Laflar: kışın, kış ayı, büyük ay, küçük ay, kaar, kaar topu, kardan adam, kızak, buz, küçük bayır.

Tekst: Yaadı kaar. Uşaklar çıktılar küçük bayıra. Vasi hem Oli yapıştırêêrlar kaardan adam. Koli çekiner kızaklan. Çocuklar oynêêrlar kaar topçaazi.

Kış yortuları. Gagauzların adetçä isleri kışın.

Laflar: yortu, kolada, eni yıl, kutlamaa, traka, suvraka, tatlılık

Tekst: Geldi Eni yıl. Uşaklar gezer suvraka. Onnar kutlêêrlar insannarı. Insannar verer uşaklara tatlılık.

Kışın daada. Kuşlar kışın.

Laflar: yaa, yaban hayvannarı, yaban domuzu, tilki, canavar, ayı, tavşam, çam aacı, meşâ aacı, kavak aacı, edi, sekiz kirpi, sıncap, garga, ev kuşu, aaçkakan, saksaan, isket kuşu, emlik, döker, tenecik, aarı kuşu, çakrak kuşu.

Soruşlar: Nesoy kuşlar siz görersiniz? Ne yapêr ev kuşu? Neredâ aaçkakan kuşu?

Tekst: Bu daa. Daada büüyeer çok aaç. Angı aacı düzeriz Eni yılda? Aaçlar altında göreriz hayvan izleri. Uşaklar asmışlar emlik aaca. Peti döker tenecik kuşlara. Isket kuşları onları toplêêrlar.

Kış oynannarı.

Laflar: süpürgä, süpürmäâ, kaymak eri, kaymaa, konki.

Soruşlar hem cümlelêr: Uşaklar oynêêrlar. Toplan oynêêrlar mı kışın? Annat sän: ne oyun beenersin oynamaa?

Ev işleri kışın.

Laflar: örümää, dikmäâ, paklamaa, kış, hazırlamaa

Tekst: Yaadı kaar. Herersi biyaz. Suuk. Aylâ içerdâ. Mani örüyer çorap. Mamu diker fistan. Bobam düzer ayak kablarını. Batı paklêêr aulda kaarı. Zina süpüreeer yolcaazi. Dädu örüyeer çiten.

Saat. Benim günüm. Günün sıralı.

Laflar: saat, ıfıralar, küçük (büük) strelka, minutlar.

Soruşlar hem cümlelêr: Kaç saat? Saat bir. Saat iki. Beş minut üçä. Yarım beşä. On beş minutsuz altı. Saatlar ileri giderlêr. Saatlar geeri kalêrlar.

İlkyaz. Prost olmak yortusu.

Laflar: ilkyazın, tomburuk, sürmek ayı, çiçek ayı, hederlez ayı, fırlamaa, ot peydalanmaa, yımırta, ateş, mum, prost olmak günü, tavan alvası.

Soruşlar: Nesoy zaman? Ne peydalandı aaçlarda? Ne fırladı erdän?

Tekst: Bu çok büük yortu gagauzlarda. Bu yortuda ilkyaz uradêêr kışı. Bu gündâ insannar afederler biri-birini. Atlêêrlar ateştän, sallêêrlar yımırta, iyerlêr tava alvası.

İnsanın işleri ilkyazın.

Laflar: kesmäâ, kireçlemää, sürmäâ.

Soruşlar: Ne işlêr olêr ilkyazın başçada? Ne işlêr oler ilkyazın kırdâ?

Tekst: Geldi ilkyaz. Açıldı işlêr başçada hem kırdâ. Nasti babu kireçler aaçları. Miti batı keser dalları. Vani sürüyer kırdâ traktorlan. Gargalar toplêêrlar kurtçaazları hem boceciklêri ardından.

Çiçeklêr. Uşakların oynannarı.

Laflar: laalâ, inci çiçaa, menevşa, çiidem, nergis çiçaa, sarmaşık, ardal, kılıç otu, sırgan, papatiya, ayırık otu, pelin, sır otu.

Cuvaplar hem cümlelêr: Nesoy ilkyaz çiçekleri var sizdâ? Nesoy çiçek siz gördünüz kırdâ? Nası siz kullanêrsınız papatiyayı evdâ?

Tekst: Uşaklar oynêêrlar sokakta. Marina hem Kati atlêêrlar atlamak ipinnän. Vasi hem Gori oynêêrlar aşık. Oli hem Ani oynêêrlar seksek. Altı çocuk oynêêrlar toplan.

İlkyaz yortuları.

Laflar: süüt pazarı, süüt, paska, Paskellâ, Hederlez günü, klisä.

Soruşlar: Ne baaslêrız biz analarımıza Mardın 8? Ne olêr süüt pazarında? Nesoy geçirer

gagauzlar Paskelleyi?

Devletin simbolları (nişannarı).

Laflar: devlet, bayrak, milli marş, arma.

Bän yaşêırım Ukrainada.

Laflar: küü, küün merkezi, kultur evi, tükän, evlär, aaçlar, çiçeklär, kasaba, metro, asfaltlı yollar, devlet yapıları.

Cümlelär: Bizim devlet Ukraina. Sän neredä yaşêêrsın? Küüdä var mı şkola? Ne var küüdä?

Saalık! Kору salımı. Temizlemäk kendini için kurallar.

Laflar: saalık, korumaa, sabaa ekmää, boy, aarlık, döşek, alıştırmaa.

Tekst: Ne yapêrsın sän sabaylän? Bän kalkêrim, toplêrim döşää. Yapêrim üç-dört alıştırma, sabaa ekmeni iyerim sora giderim okula. Lääzım imää zarzavat hem meyva. Onnarda var çok vitamin. Onnar verer bizä saalık, kuvet, gözellik.

Oyuncaklar.

Laflar: kukla, maşına, uçak, daul, ayıcık, tavşamcık, beygircik, kubik, çok, pek çok, az, pek az, çıbıcaklar.

Soruşlar hem cümlelär: Sendä ne var? Kimda maşına? O kırmızı mı? Diil. O maavi. O büyük mü? O küçük.

Tekst: Bu kukla. Kukla benim. O eni hem gözäl. Onu bana baaşladı mani. Maşi, al ayıcı! Ayıcık – oyuncak.

Yaz.

Laflar: kayık, kirez ayı, orak ayı, harman ayı, gül, girgina, kadifä çiçää, gladiola çiçää

Soruşlar hem cümlelär: Bu gül. Sızdä büüyerlär mi çiçeklär? Bizim başçada büüyer çok çiçek. Güllär açtılar. Mamu kopardı üç girgina.

Tekst: Uşaklar göldä. Onnar ikanêrlar. Bizimnän geldi Tarzan. O da biler üzmää.

Gezinmeklär.

Laflar: yolcaz, turna balı, sazan, okun, karas, bolcän, olta, çavdar, üläf, papşoy, booday.

Soruşlar hem cümlelär: Nereyi geldi uşaklar? Uşaklar göldä. Göldä var okunnar hem karaslar. Gölün boyunda Miti tutêr balık.

Gagauz halk masalları.

Laflar: tilki, kirpi, dermen, kapkan, usta, ool, boba, odun, yonmak. İki moçuga: dädü, sofra, alçak, imelik.

Bilmeycelär.

Laflar: bilmeycä, kabak, karpuz, ütü, uçak, çiçek, kuvancık, horoz, aulda, keçi, top.

Başka halkların masalları.

Laflar: tilki hem turna, çini, çölmek, ikram etmää, başak, sıçan, kedi, gözlemä, sofra, çini, ikanmaa, ikanmaa suratını, imektän sora, saçak kuşu, etek, çalmaa türkü.

Soruşlar hem cümlelär: Ne anadêr masallar? Kimi beendiniz masalda? Kim yapmış gözlemä?

(до календарно-тематичного планування
за підручником)

**Орієнтовний перелік лексичних тем і лексико-семантичних груп слів
для обов'язкового засвоєння**

	Tema adları Назва теми
1	Tanışmak. Okul. Afta. Знайомство. Школа. Тиждень Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темами (до 8 слів) та слів: доба, тиждень.
2	Aralıkta. Uşakların oyunları. Sayın lafları. На перерві. Дитячі ігри та забави Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темами (до 6 слів) та етикетних мовленнєвих форм (вітання, прощання, вибачення/прохання).
3	Klasta. Şkolada öğrenmâk için предметlär. Ona kadar saymak. У класі. Шкільне приладдя. Лічба до 10 Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темами (до 8 слів). Повторення етикетних мовленнєвих форм (вітання, прощання, вибачення/прохання), лексико-семантичної групи слів за темою «Дитячі ігри та забави».
4	Yılın zamannarı. Güz. Пори року. Осінь. Лічба до 4 Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темами (до 6 слів), назв цифр від 1 до 3. Повторення і розширення етикетних мовленнєвих форм (1–2); лічби до 2.
5	Ana tarafı. Küü. Kasaba. Рідний край. Місто. Село Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темами (до 6 слів). Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Пори року», «Осінь»; лічби до 3.
6	Transport. Yolu geçmää kurallar. Транспорт. Правила руху пішоходів Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темами (до 8 слів). Повторення етикетних мовленнєвих форм, лічби до 3.
7	Aylä. Родина Засвоєння лексико-семантичних груп слів за темою (до 7 слів). Повторення і розширення етикетних мовленнєвих форм.
8	Zarzatlar. Овочі Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення лексико-семантичних групи слів за темами: «Пори року», «Село»; лічби до 3.
9	Meuyalar. Фрукти Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), лічба до 4. Повторення лексико-семантичної групи слів за темою «Овочі».
10	Renklär. Кольори Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Овочі», «Фрукти»; лічби до 4.
11	Ev hem aul. Дім та підвір'я Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 5 слів), назви меблів (до 5 назв). Повторення лексико-семантичної групи слів за темою «Родина»; лічба до 4.

12	Ev hem aul işleri. Робота в домі та на подвір'ї Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення лексико-семантичної групи слів за темою «Родина».
13	Kaplar. İmeclär. Gagauz halk imekleri. Посуд. Їжа. Гагаузькі народні страви Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Родина», «Меблі».
14	Giyimnär . Ayak kablari. Одяг. Взуття Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Родина», «Меблі».
15	İnsanın kuruluşu. Частини тіла Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), лічба до 5. Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Одяг», «Кольори».
16	Ev hayvannarı. Ev kuşları. Свійські тварини. Свійські птахи Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), лічба до 6. Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Родина», «Кольори».
17	Yaban hayvannarı. Дикі тварини Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), лічба до 7. Повторення лексико-семантичних груп слів за темами: «Родина», «Кольори»; лічби до 6.
18	Kış. Natura kışın hem kış havaları. Зима. Природні явища взимку Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення лексико-семантичної групи слів за темою «Пори року» та лічби до 7.
19	Kış yortuları. Зимові свята Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), лічба до 8. Повторення і розширення лексико-семантичної групи слів за темою «Зима. Природні явища взимку».
20	Gagauzların adetçä isleri kışın. Традиційні заняття гагаузів взимку Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), лічба до 9. Повторення лексико-семантичної групи слів за темою «Родина» та лічби до 8.
21	Kışın daada. Kuşlar kışın. У лісі взимку: Птахи взимку. Лічба до 10 Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Кольори», «Зима».
22	Kış oynannarı. Зимові ігри Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Зима», «Дитячі ігри та забави».
23	Ev işleri kışın. Хатні роботи взимку Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Зима», «Хатні та дворівні роботи».
24	Saat. Benim günüm. Günün sıralı. Годинник. Розпорядок дня Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів), назв чисел 12, 30, 60. Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Родина», «Частини тіла».

25	İlkyaz. Prost olmak yortusu. Весна. Свято Масниця Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Годинник», «Назви страв».
26	İnsanın işleri ilkyazın. Заняття людей навесні Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Весна», «Хатні та дворівні роботи».
27	Çiçeklär. Uşakların oyunarı. Квіти. Дитячі ігри навесні Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Лічба до 10», «Дитячі ігри та забави», «Кольори».
28	İlkyaz yortuları. Весняні свята Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Квіти», «Птахи», «Назви страв».
29	Bän yaşêêrim Ukrâınada. Я живу в Україні Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Місто», «Село», «Транспорт».
30	Saahk! Temizlemäk kendini için kurallar. Будь здоровий! Правила гігієни Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Годинник», «Розпорядок дня», «Частини тіла» .
31	Oyuncaklar. Іграшки Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Родина», «Лічба до 10 (назви цифр: 12, 30, 60)».
32	Yaz. Lımo Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою, назви риб (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Дитячі ігри і забави», «Кольори», «Назви квітів».
33	Gezinmeclär. Прогулянки Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Риби», «Квіти», «Птахи».
34	Gagauz halk masalları. Гагаузькі народні казки Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за темами: «Одяг», «Взуття», «Посуд».
35	Bilmeycelär. Загадки Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за вивченими темами.
36	Başka halkların masalları. Казки інших народів Засвоєння лексико-семантичної групи слів за темою (до 8 слів). Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за вивченими темами.
37	Tekrar ürenilmiş materiala. Матеріали для узагальнюючої бесіди Повторення і розширення лексико-семантичних груп слів за вивченими темами.

Okul (Школа)	3
Aralıkta (На перерві)	6
Klasta (В класі)	8
Yılın zamannarı. Güz (Пори року. Осінь).....	10
Kasım (День Святого Дмитра)	11
Ana tarafı. Kūü. Kasaba (Рідний край. Село. Місто).....	12
Transport. Yolu geçmāk kurallar (Транспорт. Правила руху пішоходів).....	14
Aylā (Родина).....	16
Zaravatlar (Овочі).....	17
Meyvalar. Renklār (Фрукти. Кольори).....	19
Ev hem aul. Ev hem aul işleri (Дім та подвір'я. Робота в домі та на подвір'ї).....	20
Kaplar. İmeklār (Посуд. Їжа).....	22
Kaplar. İmeklār. Gagauz halk imekleri (Посуд. Їжа. Гагаузькі народні страви).....	24
Giiyimnār. Ayak kabı (Одяг. Взуття) ..	26
İnsanın kuruluşu (Частини тіла).....	28
Ev hayvannarı. Ev kuşları (Свійські тварини. Свійські птахи) ...	30
Yaban hayvannarı (Дикі тварини).....	31
Kış. Natura kışın hem kış havaları (Зима. Природні явища взимку)	32
Kış yortuları (Зимові свята).....	33
Kışın daada. Saymak 10 kadar (У лісі взимку. Лічба до 10).....	34
Kuşlar kışın (Пташки взимку).....	35
Kış oynunarı, ilence (Зимові ігри).....	36
Gagauzların adetçā işleri (Традиційні заняття гагаузів узимку)	37
Saat. Günün sıralı (Годинник. Розпорядок дня).....	38
İlkyaz. Prost olmak yortusu (Весна. Свято Масниця).....	40
İnsanın işleri ilkyazın (Заняття людей навесні).....	41
Çiçeklār. Uşakların ilkyazın oynunarı (Квіти. Дитячі ігри навесні).....	42
Uşakların oynunarı (Дитячі ігри).....	44
İlkyaz yortuları (Весняні свята).....	45

Bän yaşêêrim Ukrainada (Я живу в Україні)	48
Saahlıklı ol! Gıgiyena kuralları (Будь здоровий! Правила гігієни).....	50
Oyuncaklar (Іграшки)	52
Yaz (Літо)	54
Gezmeklär (Прогулянки)	56
Gagauz halk masalları (Гагаузькі народні казки)	58
Tilki hem kirpi (Лисиця та їжак)	58
Usta (Майстер).....	60
İki moçüga (Дві дубинки).....	61
Bilmeyselär (Загадки).....	63
Başka halkların masalları (Казки народів світу).....	64
Tilki hem turna (Лисиця і журавель)	64
Vaşacık (Колосок).....	65
Neçin kedi yıkanêr imektân sora (Чому кішка вмивається після їжі).....	66
OKUMAK KIYADI	67
На допомогу вчителю	113

Навчальне видання

КУЛАКСИЗ Ольга Семенівна, АРНАУТ Федора Іванівна,
БУЧАЦЬКА Тетяна Григорівна, ДІМОВА Віра Миколаївна

Гагаузька мова

підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти
з навчанням українською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

*У підручнику використано ілюстративні матеріали
з вільних інтернет-джерел*

Редактор *М. Бацай*

Коректор *І. Криворук*

Художник *Л. Остапенко*

Комп'ютерний дизайн і верстка *В. Моцкіна*

Формат 70х90/16. Ум.-друк. арк. 9,36. Обл.-вид. арк. 8,0. Наклад 158. прим. Зам. № 1322.

Видавець і виготовлювач видавничий дім "Букрек",
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.

www.bukrek.net.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.